

**Algemeen ambtsbericht Republiek Congo
(Brazzaville)/november 2002**

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken
afdeling Asiel- en Migratiezaken
Den Haag
070 348 5964

5 december 2002

	<i>Pagina</i>
1	Inleiding 4
2	Landeninformatie 5
2.1	Basisgegevens 5
2.1.1	Land en Volk 5
2.1.2	Geschiedenis 6
2.1.3	Staatsinrichting 15
2.2	Politieke ontwikkelingen 16
2.3	Veiligheidssituatie 23
2.4	Economische situatie 30
3	Mensenrechten 31
3.1	Inleiding 31
3.2	Waarborgen 31
3.3	Toezicht 32
3.4	Naleving en schendingen 33
3.4.1	Vrijheid van meningsuiting 33
3.4.2	Vrijheid van vereniging en vergadering 34
3.4.3	Vrijheid van godsdienst 35
3.4.4	Bewegingsvrijheid 35
3.4.5	Rechtsgang 36
3.4.6	Arrestaties en detenties 37
3.4.7	Mishandeling en foltering 38
3.4.8	Verdwijningen 38
3.4.9	Buitengerechtelijke executies en moorden 39
3.4.10	Doodstraf 39
3.5	Positie van specifieke groepen 39
3.5.1	Vrouwen 39
3.5.2	Minderjarigen 40
3.5.3	Homoseksuelen 41
3.5.4	Etnische groepen en minderheden 41
3.5.5	Dienstplicht 42
4	Vluchtelingen en ontheemden 43
4.1	Achtergronden van migratie 43
4.2	Mogelijkheden van terugkeer 44
4.3	Beleid van andere landen 45
4.4	UNHCR-beleid 46
5	Samenvatting 47
	Bijlage 1: Literatuurlijst 49

Bijlage 2: Afkortingen	51
Bijlage 3: Kaart van de Republiek Congo	52
Bijlage 4: Talen in de Republiek Congo	55

1 Inleiding

Dit algemene ambtsbericht geeft een beschrijving van de recente situatie in de Republiek Congo, voor zover van belang voor de beoordeling van asielverzoeken en voor de beoordeling van de vraag of terugkeer van afgewezen asielzoekers verantwoord is. De laatste beschrijving van de situatie in de Republiek Congo werd de Staatssecretaris van Justitie toegezonden op 3 augustus 2001. Voor zover niet anders vermeld, is hetgeen in het ambtsbericht van 3 augustus 2001 staat vermeld, nog steeds van kracht. Het onderhavige rapport beslaat de periode augustus 2001 tot en met november 2002.

De informatie in dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie van openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van publikaties van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, verschillende niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportage van de Nederlandse ambassade te Kinshasa in de Democratische Republiek Congo (DRC) aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen ook gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

Na deze inleiding worden in hoofdstuk twee recente ontwikkelingen geschetst op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van de Republiek Congo.

Hoofdstuk drie geeft een overzicht van de mensenrechtensituatie in de Republiek Congo. Na een beschrijving van de wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij de Republiek Congo partij is, komen de mogelijkheden van toezicht aan de orde. In paragraaf drie volgt de eigenlijke beschrijving van de mensenrechtensituatie. In dit hoofdstuk wordt bovendien de positie van bepaalde specifieke groepen in de Congolese samenleving belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlandse ontheemden, minderjarigen, het beleid van andere westerse landen inzake asielzoekers uit de Republiek Congo en activiteiten van internationale organisaties, waaronder UNHCR aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en Volk

De officiële naam van de Republiek Congo luidt *République du Congo*.

De Republiek Congo is gelegen in Centraal-Afrika en beslaat een gebied ter grootte van ruim 340.000 vierkante kilometer. Het land grenst in het noorden aan Kameroen en de Centraal-Afrikaanse Republiek, in het oosten en zuiden aan de Democratische Republiek Congo en de Angolese enclave Cabinda, en in het westen aan de Atlantische Oceaan en Gabon. Het land is administratief verdeeld in de volgende negen regio's (vanaf het noordelijk deel van het land met de cijfers van de klok mee): Likouala, Cuvette, Plateaux, Pool, Bouenza, Kouilou, Niari, Lekoumou en Sangha, en de zelfstandige gemeente Brazzaville.¹

De bevolking telt ruim tweeënehalf miljoen mensen, waarvan ongeveer de helft christen is. Ongeveer 48% van de bevolking is animistisch. De resterende 2% is moslim.

Etnisch gezien behoort 48% van de totale bevolking tot de Kongo, die daarmee de voornaamste etnische groep in het zuiden vormen. Zij zijn met name woonachtig in de regio's Pool en Kouilou en in Brazzaville. Er zijn verschillende subgroepen binnen de Kongo, zoals de Lari en de Vili (vooral woonachtig in het kustgedeelte van de regio Kouilou). In het verre noorden zijn de Sangha (20% van de bevolking) en de Oubangien de voornaamste etnische groepen. De Teke vormen zo'n 15% van de bevolking en wonen vooral in het centrale gedeelte van het land. De Mbochi (12% van de bevolking) en de Kourou bewonen vooral de regio Cuvette. De Mbenga bevolkingsgroep, onder te verdelen in Aka, Baka en Bongo, vormt een etnische minderheidsgroep. De etnische situatie is overigens complex. Alleen al in de regio Niari leven tien verschillende etnische groepen.

Talen

De officiële voertaal is Frans. De andere nationale talen zijn Lingala, dat voornamelijk in het noorden wordt gesproken, en Munukutuba, dat voornamelijk in het zuiden wordt gesproken. Daarnaast worden meer dan 50 lokale talen en dialecten gesproken. Het Kikongo wordt van deze lokale talen en dialecten het meeste gesproken.² Het taalgebruik in de Republiek Congo kan als volgt worden gekwalificeerd. De meer dan 50 dialecten vormen veelal de moedertaal en worden gebruikt indien er communicatie is binnen een etnische groep en binnen families. Deze dialecten worden hoofdzakelijk in de landelijke gebieden gebezigd. De

---

¹ Zie bijlage 3 voor een kaart van de republiek Congo.

² Zie bijlage 4 voor informatie omtrent welke talen waar in de Republiek Congo worden gesproken.

nationale talen Lingala en Munukutuba worden gebruikt indien er communicatie plaatsvindt tussen personen van verschillende etniciteiten, en van de zijde van de overheid indien er gecommuniceerd wordt met dat deel van de bevolking dat het Frans niet voldoende beheerst. Frans is de officiële taal van de Republiek Congo en is niet aan etniciteit gebonden.³ Het is de taal die op scholen wordt onderwezen en door de overheid wordt gebruikt. Een groot deel van de bevolking van de Republiek Congo is in meer of mindere mate het Frans machtig.

Onderwijs

De taal waarin zowel het lager als het middelbaar en hoger onderwijs wordt gegeven is Frans.

2.1.2 Geschiedenis

De geschiedenis van de Republiek Congo sinds de onafhankelijkheid in 1960 geeft een goed inzicht in de oorzaken van de problemen in de jaren negentig. Er is nauwelijks een periode geweest waarin de politieke macht niet afhankelijk was van de militaire macht. In de Republiek Congo was voortdurend sprake van een strijd om de schaarse middelen, versterkt door de voortdurende druk van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) te komen tot budgettaire soberheid en bezuinigingen.⁴

De eerste president, de gematigde katholieke priester Fulbert Youlou, leidde het land tot 1963. In augustus van dat jaar riepen de vakbonden, uit onvrede met de pro-westerse en op de voormalige kolonisator Frankrijk gerichte politiek van Youlou, een algemene staking uit en dwongen zij Youlou tot aftreden. Radicale elementen grepen de macht en een voorlopige regering werd gevormd met Alphonse Massamba-Débat als premier. In december 1963 werd bij referendum een nieuwe grondwet goedgekeurd en werden Massamba-Débat en de technocraat Pascal Lissouba tot president en premier benoemd.

In 1964 werd de marxistisch-leninistische *Mouvement National de la Révolution* (MNR) opgericht en werd de Republiek Congo een eenpartijstaat. Alphonse Massamba-Débat volgde een anti-westers getinte politiek. Er volgde een periode van voortdurende politieke strijd tussen het leger en de MNR. Ook de vakbonden behielden hun radicale invloed. In september 1968 werd Massamba-Débat afgezet in een militaire coup onder leiding van de linkse legerofficier Marien Ngouabi. De MNR werd omgedoopt tot de marxistisch-leninistische *Parti Congolais du Travail* (PCT). De twee volgende decennia zou deze partij het politieke leven in het land domineren. De Fransen probeerden enige invloed in het land te behouden en steunden Ngouabi tot het moment - midden jaren zeventig - waarop hij niet langer bereid was de olierijke enclave Cabinda uit Angolese handen te houden.

---

³ Zie hiertoe onder meer www.ethnologue.com.

⁴ Deze paragraaf is voornamelijk gebaseerd op EIU, *Congo (Brazzaville) Country Profile 2002*; en op Europa Publications, *Africa South of the Sahara - Congo Brazzaville, 2002*

Als gevolg van een machtsstrijd binnen de politieke elite werd Ngouabi in 1977 vermoord tijdens een staatsgreep door aanhangers van Massemba-Débat en opgevolgd door legerleider Jacques Joachim Yhombi-Opango. Deze slaagde erin de controle over de partij bij het leger te leggen. Toen hij evenwel in 1979 de partij bruuskeerde door het partijcongres te annuleren gingen de machtige vakbonden de straat op. Yhombi-Opango stond zijn macht en bevoegdheden af aan een voorlopig door de PCT benoemd comité.

In maart 1979 werd de voorzitter van dit voorlopig comité, Denis Sassou-Nguesso, benoemd tot president van de republiek en voorzitter van het centrale comité van de PCT. Sassou-Nguesso is afkomstig uit het noorden van het land, en behoort tot de Mbochi bevolkingsgroep. Voortaan had de partij het voor het zeggen en met het vertrek van Yhombi verloren ook de Fransen gaandeweg meer invloed. De volgende twaalf jaren streefde Sassou-Nguesso een conventionele marxistische eenpartijstaat na. Opvallend was evenwel dat uit pragmatische overwegingen de banden met Frankrijk en de westerse wereld niet werden verbroken. Onvrede over het onvermogen van de regering de verslechterende economie nieuwe impulsen te geven, leidde tot een toename van de oppositie tegen de regering. Toen in 1989 de Berlijnse muur viel, nam ook in Afrika de roep om democratisering toe. Het bewind zag zich gedwongen meer vrijheden toe te staan.

Van maart tot juni 1991 werd een nationale conferentie voor politieke hervorming gehouden. In juni 1991 was Sassou-Nguesso regeringsleider af en diende hij zijn bevoegdheden af te staan aan een nieuw benoemde premier, André Milongo, een voormalig functionaris van de Wereldbank. In maart 1992 werd de door de nationale conferentie ontworpen nieuwe grondwet per referendum goedgekeurd. De nieuwe grondwet voorzag in een scheiding van de wetgevende macht, uit te oefenen door een direct verkozen nationale vergadering (*Assemblée Nationale*) en een Senaat, en de uitvoerende macht, uit te oefenen door een direct verkozen president. In juni 1992 vonden vervolgens de eerste verkiezingen plaats waarbij meerdere partijen betrokken waren zowel op lokaal als parlementair niveau. In deze verkiezingen werd de PCT overvleugeld door twee partijen die hun aanhang hadden in het dichterbevolkte zuiden, de *Union Panafricaine pour la Démocratie Social* (UPADS) en de *Mouvement Congolais pour la Démocratie et le Développement Intégral* (MCDDI). De UPADS werd geleid door de vroegere premier en voormalig directeur Afrika van UNESCO Pascal Lissouba, die zijn basis en etnische oorsprong had in de regio's Niari, Bouenza en Lekoumou (collectief bekend als 'Nibolek'). De MCDDI stond onder leiding van de vroegere anticommunist Bernard Kolélas, die zijn etnische basis had in de regio Pool rond Brazzaville. In het noorden van het land werd het politieke toneel gedomineerd door de *Parti Congolais du Travail* (PCT) van Denis Sassou-Nguesso.

In de tweede ronde van de presidentsverkiezingen in augustus 1992 versloeg Lissouba (UPADS) zijn rivaal Kolélas (MCDDI). Sassou-Nguesso (PCT) was in de eerste ronde al als derde geëindigd. Lissouba won de verkiezingen evenwel zonder een duidelijke parlementaire meerderheid te behalen, zodat hij in mei 1993 nieuwe parlementsverkiezingen uitschreef. Deze verkiezingen gingen gepaard met grote onrust en gevechten tussen de militias van de verschillende kandidaten: de Cobra's, loyaal aan Denis Sassou-Nguesso, de Cocoyes (of Zulus), loyaal aan

Pascal Lissouba en de Ninja's die loyaal waren aan Bernard Kolélas. Lissouba won 62 van de 125 zetels en de noodzakelijke tweede ronde leverde Lissouba 69 zetels op. De uitslag van de verkiezingen werd evenwel betwist door de oppositie.

De aanwezigheid van de milities zorgde er voor dat de politieke cultuur van de Republiek Congo werd gemilitariseerd. In oktober 1993 kon nog een regering gevormd worden onder leiding van Lissouba, maar kort daarop nam de ontstane onrust de vorm aan van een burgeroorlog in Brazzaville tussen het leger en de Cocoye militie aan de ene kant, en de Ninja's en de Cobra's aan de andere kant. Parlementsleden van beide zijden bemiddelden en slaagden er in januari 1994 in een wapenstilstand te bereiken. Lissouba benoemde als teken van verzoening Kolélas tot burgemeester van Brazzaville. Vervolgens sloten de MCDDI van Kolélas en een tweede oppositiepartij, de *Rassemblement pour la Démocratie et le Progrès Social* (RDPS) zich aan bij een verbrede regering van nationale verzoening in januari 1995. Sporadische schermutselingen tussen de aan de verschillende leiders gelieerde milities bleven evenwel voorkomen tot in 1995.

In feite was in de Republiek Congo tussen 1994 en juni 1997 sprake van een geleidelijke overgang naar een democratisch regeringsbestel. Hieraan kwam een einde in juni 1997 toen de situatie in het vooruitzicht van de presidentsverkiezingen van juli 1997 opnieuw ontaardde in een burgeroorlog, die tot oktober 1997 duurde. De strijd ging voornamelijk tussen de democratisch gekozen president Lissouba, een zuiderling, en de noorderling Sassou-Nguesso. Kolélas, wiens Ninja militie aanvankelijk afzijdig bleef, schaarde zich uiteindelijk achter president Lissouba, en werd in september 1997 benoemd tot premier. Sassou-Nguesso beschouwde dit als een regelrechte oorlogsverklaring. Daarop greep Angola op beslissende wijze militair in ten gunste van Sassou-Nguesso. De Angolese president, Eduardo dos Santos, was een bondgenoot van Sassou-Nguesso uit de jaren 1980, en hij was erop gebrand president Lissouba ten val te brengen aangezien de laatste banden had met de Angolese rebellenbeweging UNITA. De totale oorlog die werd uitgevochten in de straten van de hoofdstad had dramatische gevolgen. De burgeroorlog kostte zo'n 10.000 mensen het leven. De meerderheid van de bewoners van Brazzaville ontvluchtte de stad, onder meer naar de Democratische Republiek Congo. Ongeveer 250.000 mensen waren in eigen land op de vlucht. Zware artilleriegevechten veranderden de stad in een puinhoop. Eind oktober 1997 beheersten Angola en de troepen van Sassou-Nguesso zowel Brazzaville als Pointe-Noire volledig. Dit betekende het einde van de regering Lissouba. De resterende troepen van Lissouba en Kolélas vluchtten de bossen van de regio's Pool en Nibolek in, of staken de rivier de Congo over. Lissouba en Kolélas vluchtten naar het buitenland met hun naaste medewerkers.

Na de machtsovername door Sassou-Nguesso werd op 15 oktober 1997 de grondwet opgeschort en op 24 oktober 1997 vervangen door een nieuwe wet, de *Acte Fondamental*. Deze wet stelde een sterk presidentieel systeem in, waarbij de president alle leden van de regering benoemt, evenals alle hoge militairen en ambtenaren. De president is tevens opperbevelhebber van de strijdkrachten.

Op 25 oktober 1997 werd Sassou-Nguesso tot staatshoofd beëdigd, terwijl in het zuiden sporadische gevechten bleven voorkomen. Op 3 november benoemde hij een uit 33 leden bestaande 'overgangsregering van nationale eenheid', voornamelijk gerekruteerd uit bondgenoten en leden van zijn *Parti Congolais du Travail* (PCT), met marginale inbreng uit het voormalige regeringskamp. In januari 1998 riep president Sassou-Nguesso een Nationaal Forum van Eenheid en Nationale Verzoening bijeen, en stemde hij in met een 'flexibele' overgangsperiode van drie jaar waarin nieuwe verkiezingen zouden worden voorbereid. Het Nationaal Forum stelde een uit 75 leden bestaand overgangsparlement in, de nationale overgangsraad (*Conseil National de Transition*, CNT) geheten. De leden van dit parlement waren afkomstig uit partijen, beroepsgroepen, regionale en religieuze groeperingen en werden zorgvuldig op etnische en politieke voorkeur geselecteerd.

Met ingang van 21 november 1997 werden alle milities formeel opgeheven. Een deel van de ontbonden milities van Lissouba en Kolélas trok zich echter terug in het binnenland. Sassou-Nguesso ondernam enkele halfslachtige pogingen de betrokken strijders te integreren in het reguliere leger. Er was echter onvoldoende geld en opvangcapaciteit. Zelfs de integratie van Sassou-Nguesso's eigen milities zou een langdurig en onvoltooid proces blijken te zijn.

Na de machtsovername door Sassou-Nguesso begon een voorzichtig proces van herstel. Vele vluchtelingen keerden terug en er was voedsel- en medische hulp aanwezig. Met name in de zuidelijke gebieden echter bleef de situatie na de burgeroorlog van 1997 voortdurend kwetsbaar. Sporadisch voorkomende gewelddadige acties van de verbannen oppositie zorgden onder meer voor ontwrichting van elektriciteitsvoorzieningen en van de belangrijke treinverbinding tussen Brazzaville en Pointe-Noire. In Brazzaville liep als gevolg van het instabiele politieke klimaat het aantal misdaden en overvallen op.

Aan het nog kwetsbare proces van herstel en reïntegratie kwam een abrupt einde toen gedurende de tweede helft van 1998 de strijd opnieuw losbrandde. Kolélas en Lissouba besloten met ingang van september 1998 intensief samen te werken en het verzet te organiseren. Dit leidde tot een serie gewelddadige incidenten in de regio Pool. Een van de belangrijkste aanstichters van de hervatting van de burgeroorlog was een Ninja-leider, Frédéric Bitsangou, alias dominee Jean Ntoumi. Ntoumi was in deze periode vrij populair, doordat hij deels de rol speelde van verdediger van de Lari bevolkingsgroepen van de Pool regio. Vele Ninja's in het gevolg van Ntoumi behoorden tot de Lari.

In november 1998 installeerde president Sassou-Nguesso een constitutioneel comité van 26 leden, met als taak voorstellen voor een nieuwe grondwet te formuleren, die zouden worden voorgelegd aan het Nationaal Forum en vervolgens aan een referendum.

Op 15 december 1998 sloeg de vlam in de pan toen het gerucht de ronde deed dat een aanzienlijk aantal rebellen de zuidwestelijke buitenwijken van Brazzaville - Bakongo en Makelekele - infiltreerde en president Sassou-Nguesso daarop besloot

zijn eigen militias in te zetten. Deze sloegen vervolgens aan het plunderen. Op 16 december 1998 verslechterde de situatie toen ook burgers aan de plunderingen mee gingen doen. Teneinde verdere instroom van mensen - veelal vluchtelingen uit de onrustige regio Pool - in de betrokken wijken te voorkomen, werd die dag voor het eerst door het regeringsleger zware artillerie tegen de militias van Kolélas en Lissouba ingezet. Vanaf dit moment was sprake van een burgeroorlog. Toen de situatie na twee dagen nog niet onder controle was, ging het leger over tot een serieuze artillerieaanval op de wijken, waarbij de burgerbevolking niet werd ontzien. Op 19 december 1998 besloot Sassou-Nguesso bovendien zijn presidentiële garde (*Garde Présidentielle*) in te zetten om de voltallige bevolking uit de wijken te verdrijven en een klopjacht op al dan niet vermeende rebellen en plundersaars te beginnen. Hoewel het op 20 december 1998 in de desbetreffende wijken weer relatief rustig was, bleef de politieke situatie zeer gespannen.

Eind januari 1999 kon opnieuw worden gesproken van een situatie van burgeroorlog. Het zuidwestelijke deel van Brazzaville was inmiddels geheel ontvolkt. Sassou-Nguesso, opnieuw gesteund door Angolese troepen, zette de regeringstroepen op grote schaal in tegen de militias van Kolélas en Lissouba. Daarbij werd zware artillerie gebruikt waarbij onopzettelijk soms ook Kinshasa in de Democratische Republiek Congo werd getroffen. Dat deze incidenten niet vanuit Kinshasa werden beantwoord, was te danken aan het niet-aanvalsverdrag dat eind 1998 tussen Sassou-Nguesso en president Kabila van de Democratische Republiek Congo was gesloten. Bovendien bevonden zich in beide hoofdsteden Angolese regeringstroepen.

Sassou-Nguesso had grote moeite zich te handhaven. De strijd had zich in februari 1999 uitgebreid naar het westen, tot de strategisch belangrijke stad Dolisie (Loubomo), nabij de Angolese enclave Cabinda en de oliehaven Pointe-Noire. In februari 1999 verlieten echter ook steeds grotere aantallen Angolese troepen Brazzaville en Pointe-Noire, omdat de strijd in Angola tegen de UNITA de inzet van meer regeringstroepen aldaar noodzakelijk maakte. Deze ontwikkeling verzwakte de militaire positie van het Congolese regeringsleger aanzienlijk. Van de aanvankelijk 'ordelijke' tegenstelling tussen het leger van Sassou-Nguesso enerzijds en de opstandige militias van Kolélas en Lissouba anderzijds, was al gauw vrijwel niets meer over. Ook het regeringsleger viel nu uiteen in verschillende oncontroleerbare militias. In de hoofdstad was voornamelijk nog slechts sprake van bendes, die elkaar met artillerie en raketten bestookten.

Gedurende de periode maart tot de zomer van 1999 gelukte het Sassou-Nguesso evenwel dankzij de steun van de nog aanwezige Angolese troepen zijn greep op de gebeurtenissen in zekere mate te herwinnen. Ook was er steun van Rwandese Hutu, Tsjadiërs en Congolezen uit de Democratische Republiek Congo. In de hoofdstad Brazzaville en in Pointe-Noire hadden regeringstroepen en Angolese troepen in de zomer van 1999 de situatie redelijk (Brazzaville) tot goed (Pointe-Noire) onder controle. In de hoofdstad leefden de verschillende etnische groepen weer redelijk vreedzaam samen. De luchthaven van Brazzaville was stevig in handen van Angolese troepen.

Het gebied ten zuidwesten van Brazzaville was in de zomer van 1999 praktisch in handen van de rebellen en regeringstroepen waren er niet in geslaagd de controle over de in dit gebied gelegen spoorweg tussen Brazzaville en Pointe-Noire op de rebellen te heroveren. Dit betekende dat voor de bevoorrading van een groot deel van het land tegen hoge kosten vliegtuigen moesten worden ingezet.

Het dunbevolkte noorden van het land bleef gedurende de gehele periode oktober 1997-zomer 1999 in redelijke mate gevrijwaard van oorlogshandelingen en onder controle van het centrale gezag.

Vanaf de zomer van 1999 verbeterde de veiligheidssituatie in Congo doordat regeringstroepen steeds grotere delen van het land in handen kregen.

Sinds de zomer van 1999 ondernamen de betrokken partijen pogingen om te komen tot een vredesovereenkomst. Een aantal gematigde oppositieleiden keerde in september naar Brazzaville terug om een begin te maken met de vredesbesprekingen.

Dominee Ntoumi daarentegen stelde zich aan het hoofd van de overblijvende rebellen uit de regio's Pool, Niari en Lekoumou die zich groepeerden onder de naam *Forces Armées de la Résistance* (FARC). Vervolgens vormde hij in najaar 1999 onder zijn leiding de *Conseil National de la Résistance* (CNR).

De onderhandelingen met de teruggekeerde gematigde oppositieleiders resulteerden in een overeenkomst om de vijandelijkheden te beëindigen, welke op 16 november 1999 te Pointe-Noire werd ondertekend door de regering enerzijds en militieleiders van de Cocoye en delen van de Ninja anderzijds. Overeengekomen werd dat de milities hun wapens zouden neerleggen in ruil voor amnestie en rehabilitatie en dat het regeringsleger de aanvallen op de milities zou stopzetten. De overeenkomst bevatte, afgezien van de amnestie, geen politieke of militaire concessies van de regering en betekende in feite weinig meer dan de overgave van de rebellen. Zowel Kolélas als Lissouba waren niet zelf bij de totstandkoming van de overeenkomst betrokken en verwierpen deze. Sassou-Nguesso, die evenmin bij de overeenkomst was betrokken, accepteerde deze echter als een concrete reactie op zijn oproep tot vrede.

Op 8 december 1999 nam de nationale overgangsraad (*Conseil National de Transition, CNT*) een wet aan op basis waarvan amnestie kon worden verleend voor misdaden begaan tijdens de oorlogsperiode 1993-1999. Allen die zich zouden terugtrekken uit de milities en hun wapens zouden inleveren vóór 15 januari 2000, zouden hiervan profiteren. Van de amnestie werden uitgesloten Kolélas, Lissouba en hun naaste aanhangers. Beide politieke leiders werden *in absentia* berecht voor oorlogsmisdaden en ter dood veroordeeld.

Op 29 december 1999 werden in Brazzaville een formeel staakt-het-vuren en een vredesakkoord overeengekomen tussen de regering en vijf militaire commandanten van de rebellen. Een van deze commandanten tekende namens dominee Ntoumi, die zelf uit angst voor zijn veiligheid afwezig was. Ntoumi heeft zich sindsdien teruggetrokken in zijn bolwerk Vindza, met 200 à 300 gewapende medestanders.

Hoewel hij de wapenstilstand van 19 november 1999 had verworpen, verklaarde Kolélas op 24 januari 2000 zich betrokken te achten bij een proces voor nationale verzoening. Ook erkende hij de in 1997 ingestelde regering van Sassou-Nguesso als de regering van Congo. Al met al was de positie van de regering Sassou-Nguesso begin 2000 aanzienlijk versterkt.

Uitvoering van de vredesakkoorden tot september 2000

Het toezicht op uitvoering van de vredesakkoorden van 16 november 1999 en 29 december 1999 werd in handen gelegd van lokale staakt-het-vuren comités, die overkoepeld werden door het *Comité de Suivi des Accords de Paix* (CSAP) onder leiding van generaal Gilbert Mokoki. De CSAP, die onder regeringscontrole stond en waarin ook militieiders zitting hadden, onderhield contacten met de milities terwijl Gabonese militairen als bemiddelaars optraden. In sommige gebieden werden gemeenschappelijke eenheden van de regering en milities gevormd. In andere regio's werd een dialoog op gang gebracht tussen legerofficieren en militieiders.

Nationale Dialoog

Omstreeks september 2000 nam het vertrouwen toe dat de vrede geconsolideerd kon worden: het staakt-het-vuren hield stand en het verzoeningsproces nam concrete vormen aan.

In zijn toespraak op onafhankelijkheidsdag op 14 augustus 2000 stelde president Sassou-Nguesso een consultatieperiode voor over de ontwerpgrondwet, alvorens deze aan het parlement voor te leggen. Vervolgens zou het ontwerp in een Nationale Dialoog besproken worden. Hoewel de president in zijn bovengenoemde toespraak een dialoog zonder uitzonderingen beloofde, verklaarde hij in interviews dat de betrokkenheid van de voormalige premier Kolélas, de voormalige president Lissouba en het voormalige staatshoofd Yhomby Opango, niet nodig was. Hierdoor kwamen de belangrijkste oppositieleiders buiten spel te staan. Een Nationale Dialoog was voor de president Sassou-Nguesso van groot belang als middel om het vredesakkoord van 29 december 1999 politiek te consolideren. Dit was nodig omdat:

- Het akkoord in feite slechts een militair en geen politiek akkoord was; de termen van het akkoord hielden immers een overgave van de milities aan de regering in;
- De belangrijkste oppositieleiders Lissouba en Kolélas (beiden tot op heden in ballingschap) geen partner waren bij het akkoord;
- De politieke legitimiteit van de regering Sassou-Nguesso op het moment dat de akkoorden werden afgesloten beperkt was; bevestiging van zijn positie in democratische verkiezingen zou zijn legitimiteit aanzienlijk vergroten;
- Er nog nauwelijks sprake was van nationale verzoening; de Nationale Dialoog werd mede gezien als middel om de gewenste nationale verzoening te bevorderen.

Goedkeuring ontwerp-grondwet

Op 29 september 2000 keurde de *Conseil National de la Transition* (CNT), de ontwerp-grondwet in eerste instantie goed, ter verdere behandeling in de Nationale Dialoog. Het ontwerp voorziet in een presidentieel systeem, waarin de president van de Republiek gekozen wordt voor een termijn van zeven jaar die slechts één maal verlengd mag worden. De macht van de president wordt slechts marginaal beperkt en diens uitvoerende bevoegdheden blijven intact.⁵ Na een periode van publieke consultatie amendeerde de CNT de ontwerp-grondwet om een twee-kamer-parlement, bestaande uit een Nationale Vergadering en een Senaat, mogelijk te maken.

Op 1 december 2000 ging het CSAP (waarin zowel de regering als militieleden zitting hebben) akkoord met de nationale dialoog, omdat grotendeels voldaan was aan de voorwaarden die in het vredesakkoord van december 1999 waren afgesproken (de milities waren inmiddels gedeeltelijk gedemobiliseerd en ontwapend, gemeenschappelijke eenheden van het leger en milities opereerden in gebieden die eerder door de milities werden beheerst, en ontheemden keerden terug). Naar verwachting zou een aantal politici uit ballingschap terugkeren om aan de nationale dialoog deel te nemen. Duidelijk was overigens dat Lissouba en Kolélas niet zouden terugkeren. De opstelling van de CSAP maakte voor president Bongo van Gabon de weg vrij zijn bemiddelaarsrol op zich te nemen.

Op 2 februari 2001 nam de Congolese ministerraad het volgende tijdschema aan met betrekking tot de nationale dialoog, die bij deze gelegenheid de naam kreeg van *Dialogue National Sans Exclusive* (DNSE).

1. 1 tot 15 maart 2001: voorbereidende fase;
2. 17 maart 2001: officiële start van de DNSE in aanwezigheid van de bemiddelaar, de Gabonese president Omar Bongo;
3. 19 tot 31 maart 2001: debat in de gewesten en gemeenten, over decentralisatie, de ontwerp-grondwet en de overgang naar democratie;
4. 1 tot 8 april 2001: voorbereiding van samenvattende rapporten;
5. 11 tot 13 april 2001: nationale conventie voor vrede en herstel van Congo;
6. 14 april 2001: ondertekening van het verdrag voor vrede en wederopbouw en sluitingsceremonie van de DNSE;
7. 16 tot 20 april 2001: aanvaarding van de ontwerp-grondwet door de ministerraad en de CNT, en vaststelling van de verkiezingskalender.

Besloten werd de ontwerp-grondwet vervolgens in een referendum aan de bevolking voor te leggen (zie ook paragraaf 2.2, politieke ontwikkelingen). Na aanvaarding van de grondwet in dit referendum dienden verkiezingen (gemeentelijke, parlementaire en presidentiële) plaats te vinden. Het electorale proces diende in 2001-2002 zijn beslag te krijgen.

De Nationale Dialoog werd geleid door een commissie waarin de regering sterk vertegenwoordigd was, maar die ook leden van het CSAP omvatte. De sterke

⁵

EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, January 2001.

regeringsvertegenwoordiging in de commissie leidde tot teleurgestelde reacties van de zijde van de milities en oppositiepartijen. Enkelen uit deze kringen trokken zich terug uit de nationale dialoog, waaronder de leider van de Ninja-factie *Conseil National de Résistance* (CNR), dominee Ntoumi.

De landelijke ronde van consultaties over de ontwerp-grondwet werd op 31 maart 2001 afgerond, waarbij steun voor het ontwerp werd verworven.⁶ De belangrijkste oppositieleiders, zowel de binnenlandse als degenen die in het buitenland verbleven, boycotten echter de eerste consultatieronde als protest tegen de agenda en het uitblijven van veiligheidsmaatregelen.

De tweede ronde van besprekingen (stap 5 in bovenstaand overzicht) werd, in de vorm van een nationale conventie, gehouden van 11 tot 14 april 2001 in Brazzaville. De afgevaardigden keurden de ontwerp-grondwet goed, evenals het ontwerpverdrag voor vrede en wederopbouw. Geen van de afgevaardigden die aanwezig waren namens de veertien oppositiepartijen en de belangrijkste politieke beweging in ballingschap, het *Front Patriotique pour la Dialogue et la Réconciliation Nationale* (FPDRN), nam echter het woord in het debat over de grondwet. Wel dienden zij schriftelijke voorstellen in, waarin onder meer werd opgeroepen tot een algemene amnestie. Deze voorstellen werden niet overgenomen.⁷ Op 14 april 2001 werd het Verdrag voor de vrede en de wederopbouw van Congo getekend.⁸ Het laatste onderdeel van de Nationale Dialoog (aanvaarding van de ontwerp-grondwet door de ministerraad en de CNT, en vaststelling van de verkiezingskalender) zou, in tegenstelling tot bovenstaande planning, eerst begin september 2001 plaatsvinden (zie 2.2).

De veiligheidssituatie tot aan augustus 2001

In de periode voorafgaand aan de verslagperiode (dat wil zeggen tot aan augustus 2001) leidde de ondertekening van de akkoorden van november en december 1999 tot een verbetering van de veiligheidssituatie in de Republiek Congo. Er was geen sprake meer van vijandelijkheden tussen het regeringsleger en milities. Er werden weinig incidenten gemeld, zelfs in de regio's die tot juli 2000 nog niet onder regeringscontrole waren. De nationale politie oefende in het hele land gezag uit. Op enkele plaatsen - de aan Gabon grenzende regio's Niara en Lekoumou - gebeurde dit in samenwerking met ex-strijders van de Cocoye-militie. Sinds het staakt-het-vuren akkoord van Pointe-Noire van 16 november 1999 zijn de milities gedeeltelijk gedemilitariseerd. Eén van de speerpunten van de Congolese regering om duurzame vrede te garanderen was het bevorderen van reïntegratie van de grote aantallen werkloze jongeren, die zich bij de milities hadden aangesloten. Voor de inname van wapens en de herintegratie van strijders van de verschillende milities ontwierp de ontwikkelingsorganisatie van de Verenigde Naties, het *United Nations Development Programm* (UNDP) in samenwerking met de *International Organisation for Migration* (IOM) het programma '*Reintegration of Ex-combatants and Collection of Light Weapons*'.

---

⁶ Panafrican News Agency 26 maart 2001

⁷ Panafrican News Agency 12 april 2001

⁸ EU, *Rapport Annuel pour l'année 2001 sur la Coopération entre la République de Congo et l'Union Européenne*, juli 2002

Dit programma trad tussen juli en november 2000 in werking. Eind 2001 hadden ongeveer 7.000 oud-strijders hun circa 10.000 wapens ingeleverd, waarop zij in 2.500 micro-projecten (landbouw, kleine industrie, handwerk, handel en diensten) werk hadden gevonden. Op dat moment bleven naar schatting nog 8.000 militieleden (met 20.000 tot 30.000 wapens) over, die nog moesten worden ontwapend en gereïntegreerd.⁹ Een nieuw programma, gefinancierd met een lening van de Wereldbank en onder beheer van de overheid (het nieuw gecreëerde Hoge Commissariaat voor de Reïntegratie onder leiding van de heer Ngakala), is in augustus 2001 goedgekeurd maar nog niet effectief van start gegaan.

Relatie met de Democratische Republiek Congo (DRC, Kinshasa)

De moord op de president van de Democratische Republiek Congo (DRC), Laurent Kabila, op 16 januari 2001 had een verbetering van de relatie tussen de beide Congo's tot gevolg. De betrekkingen tussen beide landen waren reeds lange tijd gespannen als gevolg van het feit dat de Republiek Congo traditioneel toevluchtsoord is voor tegenstanders van het bewind in Kinshasa. Ook verbleven bijna 100.000 vluchtelingen uit de DRC in het noorden van de Republiek Congo (overigens tot op heden). President Sassou-Nguesso wilde zich actiever met het vredesproces in de DR Congo bemoeien, mede omdat Congo (Brazzaville) economisch te lijden heeft van het conflict in de DR Congo, en werken aan een verbetering van de betrekkingen met de DRC. De afsluiting van de Congo rivier wegens gevechtshandelingen en de prijsstijgingen in Kinshasa hebben een negatieve invloed op de Congolese (Brazzaville) economie. Op 27 juni 2001 bracht de nieuwe president van de DR Congo, Joseph Kabila, een bezoek aan Brazzaville alwaar hij gesprekken hield met president Sassou-Nguesso. Naar alle waarschijnlijk is in dit gesprek met name gesproken over een intensievere samenwerking op veiligheidsgebied.¹⁰

2.1.3 Staatsinrichting

Op 20 januari 2002 sprak de Congolese bevolking zich in een referendum uit voor de nieuwe grondwet (zie ook paragraaf 2.2). Deze grondwet is op 10 augustus 2002 in werking getreden, op het moment dat de overgangperiode formeel afliep, en vervangt de *Acte Fondamental* van 24 oktober 1997.

De grondwet voorziet in een presidentieel systeem, waarin de president van de Republiek rechtstreeks gekozen wordt voor een termijn van zeven jaar die slechts één maal verlengd mag worden. De macht van de president wordt slechts marginaal beperkt en diens uitvoerende bevoegdheden blijven groot. Daarnaast voorziet de grondwet in een twee-kamer-parlement, bestaande uit een Nationale Vergadering en een Senaat en de oprichting van een Constitutioneel Hof, een Hof van Beroep en een Nationale Mensenrechtencommissie.

Kritiek op de grondwet is met name gericht op de daarin vastgelegde sterke positie van de president. Elke zittende president heeft volgens de grondwet grote

---

⁹ UNDP/IOM, *Programme de Réinsertion des ex-miliciens et de ramassage des armes légères, Rapport d'activités* - août 2002

¹⁰ EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, oktober 2001.

bevoegdheden. Artikel 132 lid 4 geeft de president de bevoegdheid zelfstandig wetten uit te vaardigen.¹¹ Artikel 84 geeft de president de bevoegdheid buitengewone maatregelen te treffen indien de territoriale integriteit van Republiek Congo wordt bedreigd, maar ook indien het functioneren van de instellingen van de Republiek wordt verhinderd. Artikel 114 stelt dat het parlement niet de president uit zijn ambt kan zetten.

Daarnaast beschermt de grondwet Sassou-Nguesso tegen zijn voornaamste politieke tegenstanders en potentiële concurrenten voor het presidentschap, door de bepaling dat iemand minimaal 24 maanden onafgebroken woonachtig geweest moet zijn in de Republiek Congo alvorens hij zich kandidaat voor het presidentschap kan stellen (artikel 58, lid 7). Hierdoor wordt het de sinds eind 1997 naar het buitenland gevluchte oppositieleiders Kolélas en Lissouba onmogelijk gemaakt zich in de nabije toekomst als presidentskandidaat beschikbaar te stellen.

La Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme (FIDH) concludeert wel dat met name op het gebied van de mensenrechten, de nieuwe grondwet veel verbeteringen heeft gebracht (zie verder hoofdstuk 3).¹²

2.2 Politieke ontwikkelingen

Zoals in paragraaf 2.1.2 vermeld, werd begin 1998 besloten tot een overgangperiode die zou worden afgesloten door nieuwe verkiezingen. Tevens werden, na de hernieuwde uitbraak van de burgeroorlog eind 1998, in november en december 1999 overeenkomsten gesloten om de vijandelijkheden te beëindigen. Tijdens de verslagperiode is het voor de overgangperiode voorziene verkiezingsproces afgerond en is verdere voortgang geboekt met de uitvoering van de wapenstilstands- en vredesakkoorden. Zo zijn achtereenvolgens een referendum over de grondwet, presidents- en parlementsverkiezingen, burgemeestersverkiezingen en senaatsverkiezingen gehouden. Alle verkiezingen leverden grote overwinningen op voor de partij van Sassou-Nguesso. Het voortgaande vredesproces werd echter vanaf maart 2002 gefrustreerd door toenemende onlusten in de Poolregio tussen Ninja-rebellen en het leger (zie 2.3). Onderstaand worden de politieke ontwikkelingen in meer detail en chronologisch beschreven, waarna een analyse van het verkiezingsproces volgt.

Referendum Grondwet

Op 2 september 2001 keurde de *Conseil National de la Transition* (CNT) de ontwerpgrondwet, zoals deze was goedgekeurd door de nationale conventie van april 2001, in tweede instantie goed. Op 27 september 2001 besloot de overgangsregering de ontwerpgrondwet voor te leggen aan de bevolking in een referendum. Het ministerie van Binnenlandse Zaken ging vervolgens over tot een administratieve volkstelling, aangezien door de burgeroorlogen de

---

¹¹ Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme (FIDH), *Elections en trompe-l'oeil au Congo Brazzaville* (maart 2002), p.2.

¹² FIDH, *Elections en trompe-l'oeil*, p.2.

bevolkingsregisters grotendeels vernietigd zijn. Op 17 oktober 2001 was deze operatie voltooid.

Op 20 januari 2002 werd het referendum over de grondwet gehouden. De deelname aan het referendum was met 77,5% van de stemgerechtigden hoog. Met een grote meerderheid van 84,3% van de stemmen werd de nieuwe grondwet aangenomen. De minste steun werd verworven in de regio Niari, waar de deelname slechts 50% bedroeg en het aantal positieve stemmen 44%. Het referendum verliep kalm en ordelijk ofschoon er wel enkele onregelmatigheden werden gerapporteerd.¹³

Op 29 oktober 2001 nam de regering een nieuwe kieswet aan. Daarop werd bij decreet een nationale kiesraad ingesteld, de *Commission Nationale d'Organisation des Elections* (CONEL).

In de tweede helft van 2001 uitten verschillende milities regelmatig hun onvrede over de trage voortgang van het verzoeningsproces. De milities verweten de president dat hij vooral de dialoog zocht met politici en het (gematigd) middenkader en te weinig met de (lokale) militieiders. De CNR van dominee Ntoumi verklaarde zich betrokken bij het vredesproces, maar maakte zich zorgen over de trage reïntegratie van milities in het reguliere leger en de trage voortgang van een, in hun ogen, beperkte nationale dialoog. Ook waren er klachten over het negeren van de economische wensen van de milities. De leden van de CNR wilden dan ook een substantiële dialoog over de toekomst van het land, in plaats van alleen een consultatie over de nieuwe grondwet. Ook heerste bij hen onvrede over de aanwezigheid van Angolese troepen, een voor de regering onbespreekbaar onderwerp.

Presidentsverkiezing van 10 maart 2002

De volgende stap in het verkiezingsproces betrof de presidentsverkiezingen. De eerste (en uiteindelijk enige) ronde werd op 10 maart 2002 gehouden. De aanloop naar de verkiezingen werd gekenmerkt door discussie over de vraag of de verkiezingen al dan niet eerlijk zouden verlopen. Oorspronkelijk waren er 9 kandidaten voor het presidentschap. De belangrijkste kandidaten waren de huidige president Sassou-Nguesso, oud-premier (1991) André Milongo van de *Alliance pour la Démocratie et le Progrès* (ADP)¹⁴, Côme Mankassa van de *Union Congolaise des Républicains* (UCR), Martin Mberi, die als onafhankelijke kandidaat deelnam evenals Joseph Kignoumbi, voormalig minister van Buitenlandse Zaken.

De *Union Panafricaine pour la Démocratie Sociale* (UPADS) en de *Mouvement Congolais pour la Démocratie et le Développement Intégral* (MCDDI) leverden

¹³

UN Update from the Republic of Congo, 23 januari 2002

¹⁴

op 24 september 2001 maakte de ADP, een coalitie van dertien politieke partijen, bekend dat André Milongo, oud-premier en lid van de CNT, hun enige kandidaat zou zijn bij de presidentsverkiezingen. Tot de ADP behoorden naast de *Union pour la Démocratie et la République-Mwinda* (UDR-Mwinda) van André Milongo de *Union pour la Démocratie et le Progrès Social* (UDPS) van Bokamba Yangouma en de *Parti Congolais pour le Renouveau* (PCR) van Grégoire Léfouoba. In oktober 2002 trok de PCR zich terug uit de ADP (LICOSE, *Les élections controversées au Congo Brazzaville*, 15 augustus 2002)

geen kandidaten omdat zij loyaal wilden blijven aan hun voormalige leiders Pascal Lissouba respectievelijk Bernard Kolélas. Deze leiders waren op voorhand uitgesloten van deelname aan de verkiezingen, zowel door de bepalingen van de amnestiewet als van de nieuwe grondwet (zie 2.1.2 en 2.1.3).

In de dagen voor de verkiezingen trokken twee kandidaten, Milongo en Mberi, zich terug uit onvrede over het verloop van het verkiezingsproces. Hun klachten hadden vooral betrekking op gebrek aan transparantie van het proces, de inzet van een groot deel van het staatsapparaat ter promotie van de herverkiezing van Sassou-Nguesso en het inperken van de mogelijkheden tot het voeren van campagne voor de andere kandidaten.¹⁵ Voor zover bekend heeft geen intimidatie van de presidentskandidaten plaatsgevonden.

De verkiezingsdag van de eerste ronde van de presidentsverkiezingen zelf verliep rustig en er is geen melding gemaakt van noemenswaardige incidenten. De opkomst was 74,7% van het aantal stemgerechtigden en de verkiezing leverde al in de eerste ronde een grote overwinning op voor de zittende president Sassou-Nguesso. Hij behaalde 89,4% van de stemmen. Van de andere kandidaten behaalde Joseph Kignoumbi 2,8% en Angèle Bandou 2,3%. De kandidaten Adamo Mateta, Côme Mankassa, Jean Felix Demba Ntelo en Bonaventure Mizidi kregen elk minder dan 2% van de stemmen.

Er waren internationale verkiezingswaarnemers van onder meer de Europese Unie (43), de Internationale Organisatie van de Francophonie (12), de Verenigde Staten (7), de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (4) en van de ACP¹⁶-landen (2). Daarnaast werden toezicht gehouden op de verkiezing door een groot aantal nationale waarnemers, deels (171 waarnemers) gefinancierd door een comité onder leiding van een minister, deels werkend met eigen fondsen (zoals het *Observatoire des Elections au Congo* met 263 waarnemers in het gehele land, en de *Ligue Congolaise des Systèmes Electoraux - LICOSE*).

Parlementsverkiezingen van 26 mei 2002 en 23 juni 2002

De volgende fase van het verkiezingsproces, de parlementsverkiezingen, vond met twee weken vertraging plaats, in twee ronden, op 26 mei 2002 en 23 juni 2002. De vertraging was officieel het gevolg van technische problemen maar in feite van de hervatting van de vijandelijkheden in de regio Pool (zie 2.3). Voor de eerste ronde waren 1024 kandidaten toegelaten, die 143 partijen vertegenwoordigden ofwel als onafhankelijke meedongen. De strijd ging met name tussen twee coalities, FDU en CODESA.

De partijen die met president Sassou-Nguesso verbonden waren namen deel als *Forces Démocratiques Unies* (FDU), een coalitie die voor de eerste keer in 1994 was opgericht maar waarbij zich in 1999 en 2001 nog eens twaalf partijen hadden

---

¹⁵ Africa news Update, 16 maart 2002

¹⁶ Africa, Caribbean and Pacific: de partnerlanden in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Zuidzee waarmee de EU het Verdrag van Cotonou heeft gesloten.

aangesloten.¹⁷ De meeste zijn kleine partijen rond individuen, hoewel ook grotere partijen zijn aangesloten zoals de *Union Pour le Rassemblement National* (UPRN) van Mathias Dzon, de *Rassemblement pour le Développement et le Progrès Social* (RDPS) van Jean-Pierre Thystère-Tchikaya, en een factie van de *Mouvement Congolais pour la Démocratie et le Développement Intégral* (MCDDI) geleid door Michel Mampouya.

Eind maart 2002 sloten zestien oppositiepartijen zich aaneen tot de *Convention pour la Démocratie et le Salut* (CODESA), onder leiding van André Milonga van de *Union pour la Démocratie et la République*-Mwinda (UDR-Mwinda). Naast de UDR-Mwinda behoorde de *Rassemblement pour la Démocratie et le Développement* (RDD) tot de belangrijke oprichters van de CODESA. Vlak voor de parlementsverkiezingen trok CODESA zich terug, met als argument dat massale fraude en andere onregelmatigheden plaatsvonden. Milongo's UDR-Mwinda verliet daarop weer de CODESA om toch mee te kunnen doen aan de parlementsverkiezingen.

De resterende fracties van de partijen van de voormalige oppositieleiders in ballingschap, de MCDDI van Lissouba en de UPADS van Kolélas, hielden zich afzijdig van de CODESA. Evenmin gingen zij echter (aanvankelijk) in op oproepen van hun leiders in ballingschap om de verkiezingen te boycotten.

In de eerste ronde werden 51 parlementsleden gekozen, en in de tweede ronde 78. Na deze twee ronden bleven nog 8 zetels vacant, aangezien in 7 kiesdistricten (met recht op 8 zetels) van de regio Pool geen verkiezingen hadden kunnen plaatsvinden vanwege de onveilige situatie aldaar (zie 2.3). De PCT haalde 53 van de 137 parlementszetels binnen, gevolgd door de regeringsgezinde RDPS en de oppositiepartij UDR-Mwinda met elk 6 zetels. De UPADS kwam op de vierde plaats met vier zetels, en de MCDDI behaalde vooralsnog geen enkele zetel. In totaal verwierven de regeringsgezinde partijen ten minste 120 van de vervulde 129 zetels.¹⁸

De opkomst voor de parlementsverkiezingen was aanzienlijk lager dan voor de presidentsverkiezing: 34% bij de eerste ronde. De verkiezingen verliepen in het algemeen op ordentelijke wijze. De internationale waarneming beperkte zich tot een missie in opdracht van de Internationale Organisatie van de Francophonie, die voor de eerste ronde bestond uit elf personen en voor de tweede ronde, die nauwelijks enkele dagen na de aanval op Brazzaville door de Ninja's plaatsvond (zie 2.3), uit slechts drie. Ook het aantal nationale waarnemers was aanzienlijk lager dan bij de presidentsverkiezing.

---

¹⁷ Tot de FDU behoren onder meer: de PCT, RDPS, UFD, UDD, UP (*Union pour le Progrès*), URN, ACOSS (*Alliance Congolaise pour le Salut et la Solidarité*) (bron: LICOSE, [Les élections controversées au Congo Brazzaville](#), 15 augustus 2002)

¹⁸ In het parlement zijn vertegenwoordigers verkozen van de partijen: PCT, RDPS, UDR-Mwinda, UPADS, CRASPN, MUDEC, ACDR, RDR, La Vie, PAR, ACOSS, CADD-MJ, URN, ANC, UP, OSD, APC, CDR, UDD, AEV, MAR, Club 2002, UR, MRR, UPRN, CODESA, CDUR, AMPD, MKD, UNDP, CMPK, UFD, RC; en 20 onafhankelijken (LICOSE, [Les élections controversées au Congo Brazzaville](#), 15 augustus 2002)

Burgemeestersverkiezingen

De voorziene burgemeestersverkiezingen hebben in de meeste gemeenten plaatsgevonden op 30 juni 2002, na een week uitstel om technische redenen. In enkele gemeenten is het uitstel nog enkele dagen langer geweest. Ook de burgemeestersverkiezingen hebben niet kunnen plaatsvinden in de zeven kiesdistricten in de Pool regio waar de algehele situatie niet veilig was. In de burgemeestersverkiezingen waren 856 zetels te verdelen en hadden zich 8.000 personen kandidaat gesteld. De opkomst was met 25% nog lager dan voor de parlamentsverkiezingen. De PCT behaalde 333 zetels (41%), de UPADS 47, de UDR-Mwinda zestien en de MCDDI slechts vier.

Senaatsverkiezingen

De (indirecte) verkiezingen voor de Senaat hebben op 11 juli 2002 plaatsgevonden. Zestig van de totale 66 senatoren konden worden verkozen, terwijl zes zetels wachten op normalisering van de situatie in de regio Pool. De PCT behaalde 43 van de 60 zetels.

Einde van de overgangperiode en het verkiezingsproces

De overgangperiode en het verkiezingsproces zijn beëindigd op respectievelijk 9 en 10 augustus 2002, met de inwerkingtreding op 9 augustus 2002 om middernacht van de nieuwe grondwet en de installatie enkele uren later van de Nationale Vergadering en de Senaat.

Op 14 augustus 2002 werd president Sassou-Nguesso beëdigd als president van de Republiek Congo. Op 18 augustus maakte hij zijn nieuwe kabinet bekend. Het aantal ministers nam toe van 25 in het oude tot 34 in het nieuwe kabinet. Twaalf van de nieuwe ministers zijn afkomstig uit de CNT, drie waren adviseurs van de president en 22 zijn nieuw. Vijf vrouwen maken deel uit van dit nieuwe kabinet.

Analyse van het verkiezingsproces

Na afloop van de presidentsverkiezing van maart 2002 verklaarde de waarnemersmissie van de Europese Unie dat de verkiezing aan het Congolese volk een mogelijkheid had geboden om zijn wens voor vrede en zijn afwijzing van geweld uit te spreken. De EU verwelkomde de rust en betrokkenheid van het Congolese volk. Wel maakte de missie melding van een aantal tekortkomingen in het verkiezingsproces: de lastige toegang voor de bevolking tot de verkiezingsprogramma's van verschillende kandidaten, een gebrekkige controle op wijzigingen van de kieslijsten, de late verspreiding van de stemkaarten, de onduidelijke scheiding tussen de taken van de kiesraad en de regering en de gebrekkige toegangsmogelijkheden voor sommige kandidaten tot de landelijke media.¹⁹ De *Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme (FIDH)* en de *l'Observatoire Congolais des Droits de l'Homme (OCDH)* waren aanzienlijk kritischer: zij verklaarden dat de verkiezingen slechts schijnverkiezingen waren die alleen maar dienden om de macht van de president te bestendigen.²⁰

---

¹⁹ EU-verklaring, 27 maart 2002.

²⁰ FIDH, *Elections en trompe-l'oeil*, maart 2002

Nu het gehele verkiezingsproces voltooid is, wordt het zowel door internationale als nationale waarnemers en waarschijnlijk de bevolking als gematigd positief beschouwd. Enerzijds heerst opluchting dat het proces niet heeft geleid tot grootschalige hervatting van de burgeroorlog (zoals in het verleden herhaaldelijk het geval is geweest, zie 2.1.2). Anderzijds bestaat teleurstelling over met name de laatste fasen van het proces, zowel wat de resultaten als het verloop betreft. Ook de zorgelijke politiek-militaire situatie in de regio Pool doet af aan het succes van het verkiezingsproces.

Een gezaghebbende internationale waarnemer stelt in een eindrapport dat, terwijl er vooruitgang was in de manier waarop de eerste twee verkiezingen werden gehouden (het referendum over de grondwet en de presidentsverkiezing), de zaken minder goed verlopen zijn vanaf de eerste ronde van de parlementsverkiezingen, die voor de politieke partijen het belangrijkste waren. In de eerste plaats speelden bij de parlementsverkiezingen gevallen van fraude en poging tot fraude een grotere rol. Bovendien liet de CONEL, de kiesraad, die zich bij het referendum nog zeer bescheiden had opgesteld en bij de presidentsverkiezing al iets minder, zich bij de parlementsverkiezingen het sterkst gelden, onder meer door de diskwalificatie van veertien kandidaten, systematisch in het voordeel van de PCT. Ten slotte zijn er vermoedens van fraude met verkiezingsresultaten door de CONEL.

Hieraan voegt de waarnemer toe dat de administratieve volkstelling op basis waarvan de stemgerechtigden zijn bepaald niet volmaakt was en dat de distributie van stemkaarten niet altijd goed is verlopen.

Toch lijken deze onregelmatigheden geen fundamentele invloed te hebben gehad op de uitslag van de verkiezingen op nationaal niveau. De verdeeldheid van de oppositie en de goede organisatie van de PCT in het hele land zouden ook zonder fraude de PCT als winnaar uit de bus hebben laten komen, zij het wellicht met lagere percentages. Wel is uit de resultaten duidelijk dat de PCT slechts in het noorden, waar slechts 22% van de bevolking woont, over een meerderheid beschikt. Desondanks hebben noorderlingen de meerderheid verworven in de belangrijkste instituties die in het proces gevormd zijn, zoals het presidentschap, de ministerraad en de bureaus van Nationale Vergadering en Senaat.

Congolese mensenrechten-ngo's zijn van mening dat de bevolking vooral heeft gekozen voor de 'sterkste' uit angst voor hernieuwde burgeroorlog. Naast de bovengenoemde zwakke punten in het verkiezingsproces wijzen de ngo's op de mate waarin het gehele staatsapparaat, inclusief gewapende diensten, prefecten en de rechterlijke macht, is ingezet in de verkiezingscampagne ter ondersteuning van de president en zijn partij.²¹ De politieke vrijheden van de oppositiepartijen werden hierdoor aanzienlijk belemmerd (zie ook 3.3.2).

Tot slot kan worden gesteld dat internationale waarneming zich grotendeels beperkt heeft tot de presidentsverkiezing. Intimidatie van leden en aanhangers van oppositiepartijen heeft in zekere mate plaatsgevonden, met name door de inzet van het gehele staatsapparaat ter ondersteuning van de regeringspartij. Er waren geen

---

²¹

Zie bijvoorbeeld ook FIDH, *Elections en trompe-l'oeil*, maart 2002

specifieke partijen uitgesloten van deelname, maar een tweetal presidentskandidaten heeft zich teruggetrokken, evenals vijftien van de oppositiepartijen verenigd in CODESA (voor de parlementsverkiezingen). Een groot (onbekend) aantal partijen heeft deelgenomen aan de parlementsverkiezingen. De uitslag van de verkiezingen is vooralsnog aanvaard, zowel nationaal als internationaal. In een deel van de regio Pool hebben nog geen verkiezingen kunnen plaatsvinden.

In de komende maanden staat de regering Sassou-Nguesso voor een aantal belangrijke taken, waaronder de oplossing van het conflict in de regio Pool. Waarnemers verwachten een reorganisatie van leger en overheidsdiensten, deels in verband met de onlusten in de regio Pool, deels om op economisch terrein vooruitgang te kunnen boeken (bestrijding van corruptie, vergroting van transparantie). In het nieuwe kabinet is reeds het oude ministerie van Binnenlandse Zaken (onder Pierre Oba) gesplitst in een ministerie van Veiligheid en Politie (nog steeds onder Oba) en een ministerie van Binnenlands Bestuur en Decentralisatie (onder François Ibovi). Pas nadat deze taken tot een goed einde zijn gebracht kan de overgangsperiode in politieke zin als afgesloten worden beschouwd.

Buitenlandse politieke ontwikkelingen

De internationale gemeenschap heeft erkend dat zij een belangrijke rol heeft te spelen om de vrede in Congo te bestendigen. Deze erkenning vormt de grondslag van een 'Plan voor Congo 2001-2002' van de Verenigde Naties (VN), dat in november 2000 bekendgemaakt werd en dat de behoeften aangeeft voor de humanitaire ondersteuning en wederopbouw in het land. De internationale gemeenschap stelde vooruitgang op het gebied van nationale verzoening, respect voor de mensenrechten en democratisering als voorwaarde voor het normaliseren van de betrekkingen en voor financiële steun aan ontwapening en reïntegratie van militieleden, en aan wederopbouw.

Na het uitbreken van de onlusten in maart 2002 (zie paragraaf 2.3) heeft Frankrijk verklaard bezorgd te zijn en heeft het de hoop uitgesproken dat de door de Congolese autoriteiten getroffen maatregelen, de rust zullen herstellen. De secretaris-generaal van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid, Amara Essy, riep op 12 april 2002 de politieke leiders en de bevolking van Congo op hun rust te bewaren en te werken aan de consolidatie van het vredesproces en van de Nationale Dialoog.²²

Angola heeft nog steeds enkele duizenden militairen in Congo gestationeerd. Deze militaire aanwezigheid geldt als de belangrijkste garantie voor het militaire en politieke overwicht van de regering Sassou-Nguesso, en daarmee van de handhaving van het staakt-het-vuren en de veiligheid in Congo, ondanks de onvrede over de Angolese aanwezigheid bij oppositie en milities. Tijdens een bezoek aan Angola op 10 september 2001, verklaarden zowel president Sassou-Nguesso als de Angolese president José Eduardo dos Santos, dat de Angolese

---

²²

OAU-verklaring, 12 april 2002.

troepen zich voor onbepaalde tijd in de Republiek Congo bevonden en dat de omstandigheden nog niet zodanig waren dat deze troepen teruggetrokken konden worden.²³ Angolese troepen speelden een belangrijke rol bij het bestrijden van de rebellen tijdens de opstand in de Poolregio in april 2002 (zie hiertoe paragraaf 2.3).

2.3 Veiligheidssituatie

De verbetering in de veiligheidssituatie in de Republiek Congo, die het gevolg was van de akkoorden van november en december 1999, hield stand tot eind maart 2002. Sinds eind maart 2002 is de veiligheidssituatie in de regio Pool ernstig verslechterd. Onderstaand worden de militaire ontwikkelingen chronologisch beschreven, waarna een analyse van de ontwikkelingen volgt. Ten slotte wordt een beschrijving van de verschillende gewapende (overheids)diensten en (niet tot de overheid behorende) milities gegeven.

Gevechten in de Pool-regio: maart 2002

Op 27 maart 2002, slechts enkele weken na de verkiezing van president Sassou-Nguesso, braken gevechten uit tussen strijders van een factie van de Ninja-militie en het Congolese leger in de regio Pool. De Poolregio ligt om de hoofdstad Brazzaville heen.²⁴ De betrokken factie van de Ninja-militie staat onder leiding van dominee Frédéric Bitsangou alias dominee Ntoumi. Zoals beschreven in 2.1.2 had Ntoumi zich met andere Ninja-leiders gecommitteerd aan de vredesovereenkomst van december 1999. In het kader van het UNDP/IOM-programma voor de inname van wapens en de reïntegratie van ex-militieleden was ook Ntoumi medio 2001 uitgenodigd om met zijn factie deel te nemen aan het programma. Als gevolg van gebrek aan fondsen had men echter niet kunnen overgaan tot feitelijke ontwapening en reïntegratie van de factie Ntoumi. Ntoumi toonde zich teleurgesteld over de opzet van de nationale dialoog en over het uitblijven van fondsen voor de reïntegratie van zijn militie en trok zich terug uit de nationale dialoog. Sindsdien verbleef hij met 200 à 300 gewapende volgelingen in Vindza, waar hij een zone van onveiligheid creëerde buiten de controle van de autoriteiten. In deze situatie konden in zeven districten van de Pool regio (waaronder Mindouli, Kindamba, Vindza, Kima en Mayama) geen verkiezingen worden gehouden.

De eerste gevechten van 27 maart 2002 braken uit in Kindamba (zie kaartje hieronder), in het noorden van de regio Pool, tussen een eenheid van de militaire inlichtingendienst en leden van de Ninja milities. Ninja-bronnen verklaarden dat regeringstroepen waren gekomen met het doel dominee Ntoumi te arresteren.²⁵ Op 31 maart 2002 werden kampementen van het Congolese leger in Kindamba aangevallen door Ninja-milities.

---

²³ EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, oktober 2001.

²⁴ Zie hiertoe bijlage II, kaart van de Republiek Congo.

²⁵ AFP, 9 april 2002.

April - mei 2002

Vervolgens werd op 2 april 2002 de spoorweg tussen Brazzaville en Pointe-Noire tussen Kinkembo en Kingoyi in de nabijheid van Mindouli aangevallen door Ninja-strijders. Hierbij vielen twee doden en zeventien gewonden. Op 5 april 2002 bombardeerden legerhelikopters het dorp Matoumba (in de nabijheid van

Kinkala) in het zuiden van de regio Pool. Deze gebeurtenissen leidden tot de massale vlucht van ongeveer 50.000 personen naar de omringende regio's en Brazzaville.²⁶

Eveneens werden confrontaties gemeld uit Zanaga (Lékoumou) en Djambala (Plateaux) en uit de wijk Kinsoundi in Brazzaville.

Op 9 april 2002 veroorzaakten schoten in de wijk Makelekele in Brazzaville grote paniek onder de bevolking. In Makelekele zijn veel aanhangers van de Ninja-militie woonachtig. Ook in de zuidelijke wijken Bacongo en Kinsoundi vonden schietincidenten plaats. Regeringswoordvoerders verklaarden dat in deze wijken een militaire operatie werd uitgevoerd met als doel wapens van milities in beslag te nemen.²⁷ Tegen de avond van de 9e april waren 150.000 mensen hun huizen (tijdelijk) ontvlucht naar het noorden van de stad en heerste complete chaos in Brazzaville.²⁸ De lokaal werkzame ngo *Médécins sans Frontières* meldt dat deze gebeurtenissen leidden tot talrijke plunderingen en verkrachtingen, met name door militairen.²⁹

Generaal Mbouissa Matoko, die op 1 april 2002 door de regering naar Ntoumi was gezonden om te onderhandelen, wordt sindsdien door Ntoumi in gijzeling gehouden. Niet bekend is of hij nog in leven is. Een Franse priester, Jean Guth, werd in april 2002 door de Ninja's ontvoerd en vervolgens gegijzeld. Eind september 2002 werd bekend dat hij gedood is.

Tussen 28 maart en 22 mei namen de aanvallen van de militeleden van Ntoumi toe in aantal en intensiteit. Een dertigtal aanvallen vond plaats in acht van de dertien districten van de regio Pool, waarvan ten minste vijf op de stad Kindamba (in overheidshanden), verscheidene op de stad Mayama, en tweemaal op de trein (op 2 april 2002 en 11 mei 2002).

De overheidsreacties concentreerden zich eerst op het zuiden van de regio Pool, ten noorden van de spoorlijn Brazzaville - Pointe-Noire. Eind mei verplaatsten de regeringstroepen hun aanvallen naar de regio Mayamba - Vindza - Kimba. In

²⁶ UNICEF, 19 augustus 2002 (www.reliefweb.org)

²⁷ AFP, 9 april 2002.

²⁸ UNICEF, 19 augustus 2002 (www.reliefweb.org)

²⁹ MSF, 3 juni 2002 (www.reliefweb.org)

beide gebieden werden dorpen gebombardeerd vanuit regeringshelikopters. Op 22 mei 2002 hebben regeringstroepen in de nabijheid van het dorp Kimba, gelegen op ongeveer 200 kilometer ten westen van Brazzaville, een overwinning behaald op de Ninja-militie. De overwinning kwam mede tot stand dankzij zware steun van de Angolese troepen. Onduidelijk is hoeveel slachtoffers bij de diverse confrontaties zijn gevallen. De autoriteiten spreken van 25 regeringssoldaten. De verliezen onder de rebellen van Ntoumi worden geschat op 100 à 150.

Waarnemers beschuldigen de regeringstroepen ervan dat de eerste bombardementen in het zuiden van de Pool tot doel hadden de mannen uit dat gebied naar het noorden, in de armen van Ntoumi, te drijven. In tegenstelling tot vrouwen en kinderen zouden de mannen zijn tegengehouden (en in sommige gevallen gedood) wanneer zij naar zuiden, westen of oosten vluchtten.

De bevolking had het meest te lijden van de operaties. De regering voerde met de bombardementen op bewoonde dorpen een tactiek van de verschroeide aarde uit. Op 28 mei 2002 bracht de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN, Mary Robinson, een verklaring uit om te protesteren tegen de grove schendingen van de veiligheid en de mensenrechten van de burgerbevolking door beide partijen in het conflict. Met name klaagde zij de regeringstroepen aan vanwege de berichten over luchtaanvallen, schietpartijen met dodelijke afloop, verwoesting van huizen en bezit, de verkrachting van tientallen vrouwen en de ontvoering van jonge mannen uit kampen voor ontheemden. Aangezien de regering de humanitaire organisaties de toegang tot de bevolking buiten Brazzaville ontzegde, riep de Hoge Commissaris de regering op de hulporganisaties toegang te verlenen tot de ongeveer 45.000 burgers die in de regio Pool nog ontheemd waren en met name tot degenen in de belegerde stad Kindamba.³⁰

Nog diezelfde dag vloog een UN-team naar Kindamba. Het team trof nog 2.000 ontheemden in een kamp aan, terwijl naar schatting 14.000 ontheemden zich schuilhielden in een bos op 10 kilometer afstand.³¹

Juni 2002

Begin juni 2002 verklaarden militairen van het Congolese leger dat zij de opstand in de Pool-regio onder controle hadden maar op 14 juni 2002 voerden naar schatting 250 Ninja-strijders twee aanvallen uit in de noordoostelijke wijken van Brazzaville. De eerste aanval was gericht op de militaire basis die nabij het internationale vliegveld van Brazzaville, Maya Maya Airport, is gelegen. Dit vliegveld is gelegen op ongeveer zes kilometer van het centrum van de hoofdstad Brazzaville. Een tweede aanval was gericht op een politiebureau in de buurt, dat hierbij gedeeltelijk werd verwoest. Bij de gevechten die naar aanleiding van deze aanval uitbraken, zouden tussen de vijftig en honderd slachtoffers zijn gevallen, met name onder de Ninja's.³² De volgende ochtend hadden de regeringstroepen, gesteund door Angolese troepen, de situatie weer onder controle. Op die dag bombardeerden regeringstroepen de omringende heuvels op 20 kilometer van het

---

³⁰ UNHCHR, 28 mei 2002 (www.reliefweb.org)

³¹ IRIN, 3 juni 2002

³² Reuters, 14 juni 2002.

centrum van de stad, en voerden zij razzia's uit in het westelijke deel van Brazzaville met het doel achtergebleven rebellen op te sporen. De aanvallen en de daarop volgende razzia's leidden opnieuw tot grote paniek onder de bevolking. Ongeveer 10.000 mensen zouden Brazzaville hebben verlaten. Velen van hen zijn enkele dagen na de gevechten weer teruggekeerd naar hun huizen.³³

Juli - oktober 2002

Tot ten minste oktober 2002 hielden de aanvallen van de Ninja aan. Op 24 augustus, vlak na de beëdiging van de president, en opnieuw op 30 september 2002 vonden aanvallen op de trein Pointe-Noire – Brazzaville plaats. Begin oktober vonden weer ongeregelde plaatsen in zuidelijke wijken van Brazzaville, waarbij zes doden vielen.³⁴ Vanaf eind september 2002 kwamen berichten binnen over groepen Ninja die de wapens inleverden, voor zover bekend zonder problemen.³⁵

De overheid blijft weigeren te onderhandelen met de rebellen en vasthouden aan een repressieve militaire benadering: bombardementen en versterking van de militaire aanwezigheid ter plekke. De activiteiten van de rebellen lijken inmiddels verminderd, maar de rebellen zijn zeker niet overwonnen.

Het betreffende gebied in de Pool is voor een groot deel verlaten door de bevolking, die gevlucht is naar Brazzaville of naar de omringende wouden. De militairen patrouilleren vooral bij het vallen van de nacht en hun aanwezigheid versterkt het gevoel van onveiligheid bij de resterende bevolking, als gevolg van de talrijke verkrachtingen, diefstallen, intimidaties, afpersingen, hardhandige ondervragingen van jongemannen op verdenking van Ninja-sympathieën, en ontvoeringen. De bevolking is ook bang zich te verplaatsen voor het doen van de nodige inkopen. De bossen blijven de veiligste verblijfplaats, maar de leefomstandigheden zijn er precair.

Analyse van de gevechten

De achtergrond van de gevechten is niet geheel duidelijk.

Zoals in paragraaf 2.2 is aangegeven, heeft Ntoumi zich teruggetrokken uit het vredes- en democratiseringsproces uit onvrede over de sterke overheidsinvloed op dit proces. Daarnaast was half 2001 een gebrek aan fondsen ontstaan voor de demobilisatie en reïntegratie van zijn militie. Deze twee factoren, in combinatie met de uitslag van de presidentsverkiezing en de wijze waarop de uitslag tot stand is gekomen, kunnen ten grondslag hebben gelegen aan de oplaaiende strijd. Er zijn echter ook sterke aanwijzingen dat de strijd is uitgelokt en gaande gehouden door invloedrijke kringen binnen regering en leger. Een groep van machtige commandanten in het leger en enkele (voormalige) ministers, oud-leden van de militie van de president, de Cobra's, zouden willen bewijzen dat zij onmisbaar en onafhankelijk zijn en zouden daarom eigenhandig begonnen zijn met het uitvoeren van aanvallen op de Ninja's.³⁶

---

³³ Reuters, 16 juni 2002.

³⁴ IRIN, 9 oktober 2002

³⁵ AFP, 18 september 2002: 40 Ninja's; IRIN, 3 oktober 2002: 101 Ninja's.

³⁶ EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, april 2002.

De huidige veiligheidssituatie

Per begin oktober 2002 kan het grondgebied van de Republiek Congo als relatief veilig worden beschouwd, met uitzondering van een deel van de regio Pool, namelijk het gebied tussen Brazzaville – Mayamba – Vindza – Kindamba – Mindouli – Kinkala – Brazzaville. Ook de steden Mayamba, Vindza, Kindamba, Mindouli en Kinkala en hun omgeving zijn onveilig, terwijl de stad Brazzaville inmiddels weer relatief veilig is.

In het desbetreffende gedeelte van de Poolregio lopen burgers risico slachtoffer te worden van de vijandelijkheden en de ernstige mensenrechtenschendingen waarmee deze gepaard gaan (zie hierboven). Leiders van de Ninja militie (naar schatting zo'n 200) lopen in dit gebied groot risico gedood te worden door regeringstroepen, maar ook gewone leden, sympathisanten of vermeende leden en sympathisanten lopen dit risico. Buiten dit gebied zijn (vermeende) leden en sympathisanten echter relatief veilig.³⁷

Waarnemers verwachten dat de strijd in de regio Pool in de komende maanden beslecht zal worden en dat de onveilige situatie gedurende die maanden zal aanhouden.

De verschillende gewapende troepen op het grondgebied van de Republiek Congo

Leger en gendarmerie

Het Congolese leger telt 12.000 man (8.000 landmacht, 800 marine, 1.200 luchtmacht en 2.000 gendarmerie).

Van oudsher vormde het leger de machtsbasis van de president, en werd het gedomineerd door noorderlingen met sterke loyaliteiten aan de PCT. Vanaf 1992 begon president Lissouba pro-PCT officieren te vervangen door ex-militieleden en met name zijn eigen, ongedisciplineerde, Cocoyes. Dit leidde tot onvrede en tijdens de burgeroorlog van 1997 raakte het leger verdeeld langs etnische lijnen. Sinds president Sassou-Nguesso in 1997 de macht greep heeft hij gepoogd het leger te herstructureren. Een voorwaarde van het akkoord van eind 1999 is dat ex-militieleden, ook van de Cocoyes en Ninja's, in het leger opgenomen moeten worden, maar tot dusverre zijn voornamelijk ex-Cobra's opgenomen. Sindsdien bestaat de kern van het leger uit noorderlingen. Het wordt geacht grotendeels trouw te zijn aan president Sassou-Nguesso, hoewel de recente gebeurtenissen wijzen op mogelijke verdeeldheid tussen een factie genaamd de 'Katangezen'³⁸ en een factie van Mbochis (de etnische groep uit de regio Cuvette waartoe ook de president behoort).³⁹ Tot de Mbochis behoort de machtige minister van Binnenlandse Zaken, Pierre Oba. Hij is tevens de leider van een nieuwe

---

³⁷ zie echter ook 3.4.6

³⁸ De 'Katangezen' is de naam die is gegeven aan een factie binnen de regering die machtige militaire en politieke figuren uit de noordelijkste regio Likouala verenigt. Generaal Mokoki, de gerespecteerde vroegere chef staf van het leger, behoort tot deze groep. De Katangezen kunnen op grote loyaliteit van het leger rekenen.

³⁹ De Mbochi-factie binnen de regering telt verscheidene machtige leden van de regering die de president na staan.

paramilitaire eenheid, de *Commandance des Unités Spéciales* (Comus), samengesteld uit loyale Cobra-militieleden en geselecteerde ex-Ninja's en getraind door Angolese legereenheden.⁴⁰

Met het aantreden van de nieuwe regering wordt een reorganisatie verwacht van leger en veiligheidsdiensten. De functie van Chef Staf is vooralsnog vacant.

Buitenlandse huursoldaten, vooral Franse maar ook uit het voormalige Oostblok, hebben een belangrijke rol gespeeld in de opleiding van de Cobra's. In het verleden heeft de regering ook vertrouwd op troepen uit Tsjaad en op Hutu Interahamwe strijders uit Rwanda die naar de Republiek Congo gevlucht waren (begin 2001 zijn president Sassou-Nguesso van de republiek Congo en Kagame van Rwanda onderhandelingen begonnen over de repatriëring van de Interahamwe).⁴¹

De discipline binnen het leger en de gendarmerie laat ernstig te wensen over. Vooral in de steden Brazzaville en Pointe-Noire rijden 's avonds auto's rond met in de achterbak een aantal zwaarbewapende militairen of gendarmes die bij de minste aanleiding (waaronder verdenking van het voeren van politieke oppositie) tot actie overgaan. Als rechtvaardiging wordt de bestrijding van de criminaliteit gegeven, maar in beide steden is geen sprake van noemenswaardige criminaliteit. Personen die bij dergelijke acties betrokken raken, kunnen te maken krijgen met intimiderend gedrag van de kant van de militairen, arrestatie, mishandeling, verkrachting en detentie van in de meeste gevallen niet meer dan enkele dagen. In uitzonderingsgevallen zijn doden gevallen. In de kleinere steden komen dergelijke incidenten minder vaak voor vanwege de grotere sociale controle. Ook wegversperringen werden sinds de hervatting van de strijd in de regio Pool 's avonds in Brazzaville weer opgericht, formeel ter controle op wapens. Afpersing van personen die willen passeren kwam veelvuldig voor. Na 15 augustus 2002 is het aantal wegversperringen weer afgenomen, en is ontspanning in de sfeer merkbaar.

Oorzaken van dergelijk gedrag van leger en gendarmerie zijn deels te vinden in het gebrek aan opleiding en aan besef van mensenrechten: de militairen zijn immers deels ex-militieleden, deels militairen uit de marxistische tijd toen mensenrechten niet hoog op de agenda stonden. Bovendien worden de militairen onder- of niet betaald, is de bevelsstructuur zwak en staan er in de praktijk nauwelijks sancties op misdrijving.

De regering toont zich bewust van de misstanden en heeft de internationale gemeenschap om ondersteuning verzocht.

Politie

De verkeerspolitie (in donkerblauwe uniformen) is met Franse ondersteuning redelijk getraind, en opereert redelijk gedisciplineerd.

---

⁴⁰ EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, July 2002

⁴¹ Op 12 september 2002 arresteerde het Congolese leger een vroegere Rwandese legerofficier die werd gezocht wegens verdenking van genocide, Jean Baptiste Gatete. Hij werd overgedragen aan het International Criminal Tribunal for Rwanda in Arusha, Tanzania (EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, October 2002)

Veiligheidsdiensten

De Republiek Congo kent zeker 12 of 13 veiligheidsdiensten, alle zonder statuten of vastgelegde bevoegdheden en al dan niet deel uitmakend van het leger. Naast de al genoemde Comus kunnen genoemd worden een *brigade anti-criminelle* en een veiligheidsdienst binnen de *Direction de la Surveillance du territoire*. De effectiviteit van de veiligheidsdiensten in hun eerste taak, namelijk het beschermen van de positie van de president, is beperkt gebleken in de recente onrust in de regio Pool en Brazzaville, aangezien zij niet hebben kunnen voorkomen dat de strijd tot in de hoofdstad ontbrandde.

De veiligheidsdiensten maken zich naar verluidt schuldig aan ernstige schendingen van mensenrechten, onder meer in de vorm van intimiderend gedrag, willekeurige arrestaties, mishandeling, verkrachting, detentie (meestal kortdurend), en in enkele gevallen buitengerechtigde executies.

Angolese troepen

Angola heeft een sterke invloed behouden in de Republiek Congo sinds het in 1997 militair ingreep ten gunste van Sassou-Nguesso. De Angolese interventie was gericht tegen de banden tussen de toenmalige regering Lissouba en de Angolese rebellenbeweging UNITA, die bases gevestigd had in het Mayombe woud in de regio Niari evenals smokkelroutes via Pointe-Noire. Ook de afscheidingsbewegingen in Angola's belangrijke olie-enclave Cabinda, die aan Congo grenst, hadden banden met het land. De dood van de leider van de UNITA, Jonas Savimbi, in februari 2002, zal waarschijnlijk het strategische belang van de Republiek Congo voor Angola verminderen. Angola heeft een forse aanwezigheid in de Republiek Congo met 1.000 tot 2.000 manschappen leger en inlichtingendiensten. Naast het ondersteunen van de regering Sassou-Nguesso hebben deze troepen ook als taak het toezicht houden op ongeveer 20.000 vluchtelingen uit Cabinda, waarvan de meesten in Pointe-Noire wonen. Sinds maart 2002 ondersteunen de Angolese troepen het Congolese leger in de strijd tegen de Ninja's in de Pool regio.⁴²

Ninja's

De Ninja-factie rond Ntoumi was aan het begin van de onlusten eind maart 2002 een sekte-achtige groep van 200 à 300 mannen en vrouwen. Velen van hen behoren tot de Lari bevolkingsgroep. Uit de aanvallen op Noord-Brazzaville van half juni 2002 blijkt dat de rebellen toen nog steeds de capaciteit hadden om een grote aanval vlakbij de zetel van de regering te lanceren. De aanval wijst ook op een zekere roekeloosheid en minachting voor de burgerbevolking. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de aanval overigens niet kunnen plaatsvinden zonder een mate van steun vanuit de door Lari bewoonde wijken van de hoofdstad, die in de buurt van het vliegveld liggen. Bovendien hebben zich naar alle waarschijnlijkheid jongemannen bij de rebellen gevoegd die door legeracties bij wegblokkades en razzia's in de armen van de rebellen zijn gedreven. Het totale aantal Ntoumi-aanhangers wordt begin oktober geschat op rond de duizend. Overigens resteerden

⁴²

Onder meer: EIU, *Country Profile Congo (Brazzaville)*, 2002

bij de opschorting van het ontwapeningsprogramma nog 20.000 tot 30.000 wapens in handen van (ex-)rebellens.⁴³

2.4 Economische situatie

De Republiek Congo is rijk aan natuurlijke hulpbronnen. De winning van aardolie zorgt traditioneel voor meer dan 40% van het Bruto Nationaal Product (BNP). Ook bos- en landbouw zijn belangrijk. De verregaande infrastructuur vormt evenwel een belangrijk knelpunt voor verdere economische ontwikkeling.

De economische situatie kent nog vele problemen. In de eerste plaats zijn vele vernielingen aangericht (ook nog daterend uit de burgeroorlog van 1997 en zelfs daarvoor) en heeft de infrastructuur te lijden van gebrek aan onderhoud. Daarnaast heeft het bancaire systeem veel te lijden gehad. Er is vertraging bij de privatiseringen, er zijn binnenlandse schulden (achterstallige salarisbetalingen aan ambtelijke en militaire functionarissen en achterstallige uitbetalingen van pensioenen), er is een grote buitenlandse schuld en er heerst desorganisatie in de fiscale sector en bij de douane.

In 2001 heeft de Congolese economie evenals in 2000 een opmerkelijk herstel te zien gegeven, mede dankzij de vrede en de hoge prijs van ruwe olie. Openbare investeringen trokken weer aan met als belangrijkste werken de heropening van de spoorlijn Brazzaville - Pointe-Noire, het uitbaggeren van de haven van Pointe-Noire en de hervatting van infrastructurele werken. Ook macro-economische indicatoren zijn in 2001 wederom opmerkelijk verbeterd: een economische groei van meer dan 5%, een relatief lage inflatie van 5%, een vermindering van het begrotingstekort en een herstel van monetaire reserves.⁴⁴

Het uitbreken van gevechten eind maart 2002 vormde een ernstige tegenslag voor de wederopbouw. De economische groei zal in 2002 dan ook naar verwachting afnemen tot 0% en de inflatie zal weer toenemen.

Congo is een dunbevolkt land met grote olievoorraden; als gevolg daarvan is het bruto inkomen per hoofd van de bevolking hoger dan dat van de meeste andere Afrikaanse landen. Deze schijnbare rijkdom heeft echter een smalle basis en er is weinig verband tussen de kapitaalsintensieve oliesector en de rest van de economie en de werkgelegenheidssituatie. De infrastructuur en de openbare dienstverlening schieten tekort, onder meer op het gebied van de gezondheidszorg en het onderwijs. Grote delen van de bevolking leven in armoede. De omstandigheden zijn door de burgeroorlogen nog verslechterd. Met een *Human Development Index* van 126 (voor 2002; berekend op cijfers uit 1999) behoort Congo nog net tot de landen met een gematigde sociale ontwikkeling. De hoge werkloosheid vormt een economische en sociale risicofactor, die de gewenste reïntegratie van de militieleden nog moeilijker maakt.

⁴³

EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, July 2002

⁴⁴

EIU, *Country Report Congo (Brazzaville)*, april 2002.

3 Mensenrechten

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt voor een aantal specifieke mensenrechten aangegeven in hoeverre schendingen plaatsvinden en in hoeverre specifieke categorieën mensen slachtoffer zijn van mensenrechtenschendingen. Daaraan vooraf gaat een beschrijving van de waarborgen die in de Republiek Congo bestaan tegen schendingen van mensenrechten en van het toezicht op de naleving van de mensenrechten.

3.2 Waarborgen

De oude *Acte Fondamental* kende reeds een aantal waarborgen tegen schendingen van mensenrechten (verbod op marteling en willekeurige arrestatie en detentie, onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, vrijheid van meningsuiting, vereniging en vergadering, bewegingsvrijheid), maar kende niet het recht voor burgers om hun regering op vreedzame wijze te wijzigen. De nieuwe grondwet, die per 10 augustus 2002 van kracht is, heeft op het gebied van de mensenrechten veel verbeteringen gebracht.⁴⁵

Internationale verdragen

De Republiek Congo heeft het merendeel van de internationale mensenrechtenverdragen getekend, waaronder het Vluchtelingenverdrag uit 1951 en het bijbehorende Protocol uit 1967, het Internationale Verdrag over de Politieke en Burgerrechten, het Internationale Verdrag over de Economische, Sociale en Culturele Rechten, het Verdrag over de Rechten van het Kind en het Verdrag tegen Rassendiscriminatie. Voornoemde verdragen zijn nog niet geratificeerd. Het Verdrag tegen Discriminatie van Vrouwen is wel geratificeerd. Congo heeft recent het Verdrag van Ottawa over de uitbanning van mijnen geratificeerd. De Republiek Congo is geen partij bij het Anti-Folter-Verdrag (*Convention against Torture*).

Nationale wetgeving

Sinds 1998 is een nationale wet op genocide, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid van kracht. Deze wet maakt het mogelijk degenen die schuldig zijn bevonden aan de genoemde misdaden uit te sluiten van openbare functies.

Sinds december 1999 is in de Republiek Congo onveranderd een amnestiewet van kracht voor daden begaan gedurende de burgerconflicten in 1993-1994, 1997 en 1998-1999; deze amnestie geldt echter niet voor de 'aanstichters in ballingschap' van deze conflicten. De term 'aanstichters in ballingschap' beperkt zich in dit verband tot Lissouba, Kolélas en mogelijk enkele zeer nauwe militaire

---

⁴⁵

FIDH, *Elections en trompe-l'oeil*, p.2.

medewerkers van Kolélas (Ninja-leiders). Allen die zich zouden terugtrekken uit de milities en hun wapens zouden inleveren vóór 15 januari 2000 kregen amnestie. Na afloop van de gestelde periode, en tot op heden, kunnen ex-militieleden nog steeds hun wapens inleveren zonder door de overheid gerechtelijk te worden vervolgd voor hun daden, overigens zonder dat specifiek wordt gerefereerd aan de wet op de amnestie.

Een uitzondering hierop vormen in sommige gevallen (vermeende) Ninja-sympathisanten, -leden en -leiders in de regio Pool rondom Brazzaville (niet in Brazzaville) sinds eind maart 2002. Ook wanneer deze (vermeende) Ninja's niet deelnamen aan de heroplaaiende strijd tegen het regeringsleger, riskeerden zij door het regeringsleger gedood, gevangengenomen of verjaagd te worden, zonder dat zij de kans kregen de wapens neer te leggen en vrijuit te gaan (zie 2.3). Buiten dit gebied zijn deze (vermeende) Ninja's overigens relatief veilig.⁴⁶

In beginsel is het mogelijk dat slachtoffers van wandaden begaan door (ex-)militieleden een gerechtelijke procedure beginnen, maar in de praktijk gebeurt dit niet daar de slachtoffers bang zijn voor represailles van de kant van de (ex-)milities. Tot half 2001 verliep de uitvoering van de amnestie relatief voorspoedig. Echter, het ontwapenings- en rehabilitatie-programma van UNDP en IOM, op basis waarvan de amnestiewetgeving mede functioneert, kwam half 2001 zonder de noodzakelijke fondsen te zitten, waardoor een deel van de milities niet meer kon worden gereïntegreerd en daarom de wapens niet inleverde.⁴⁷ Een nieuw programma, gefinancierd met een lening van de Wereldbank en onder beheer van de overheid, is nog niet van start gegaan.

Militieleden die vrijwillig hun wapens hebben ingeleverd hebben geen problemen in de zin van gerechtelijke vervolging van de kant van de overheid ondervonden.

3.3 Toezicht

Sinds het einde van de vijandelijkheden heeft de regering binnen het ministerie van Justitie een Nationale Directie voor de Mensenrechten opgericht. Ook is de instelling van een Nationale Commissie voor de Mensenrechten voorzien. Tot op heden is deze echter niet opgericht.⁴⁸

Een aantal niet gouvernementele organisaties (ngo's) speelt een voortrekkersrol op het gebied van de mensenrechten. Zij zijn in staat hun werk te doen zonder inmenging van de overheid, ondanks dat de overheid soms pogingen tot intimidatie of inkapseling doet. De bekendste ngo op dit terrein is het *Observatoire Congolais des Droits de l'Homme* (OCDH). Deze organisatie publiceert met enige regelmaat overzichten van schendingen van mensenrechten in het land. In juli 2000 werd de *Ligue Congolaise pour les Systèmes Electoraux* (LICOSE) opgericht, speciaal met het oog op de verkiezingen. Beide organisaties hebben zich met de *Association pour les Droits de l'Homme et l'Univers Carcéral* (ADHUC) verenigd in het *Collectif des ONG des droits de l'homme et de développement*

---

⁴⁶ zie echter ook 3.4.6

⁴⁷ Zie ook paragraaf 2.3.

⁴⁸ Zie ook paragraaf 2.2: *referendum Grondwet*.

démocratique (CDHD). De *Convention Nationale des Droits de l'Homme* (CONADHO) staat dicht bij de regering Sassou-Nguesso.

Internationale mensenrechtenorganisaties als Amnesty International, Human Rights Watch en FIDH (*Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme*) hebben onderzoeken gedaan in Congo.

Ook de meer op noodhulp gerichte ngo's leveren een bijdrage aan het toezicht op de naleving van de mensenrechten. In de Republiek Congo zijn de volgende ngo's werkzaam: het Internationale Rode Kruis (ICRC), CARITAS, Médecins sans Frontières (MSF), OXFAM, Action contre la Faim, Catholic Relief Services en International Rescue Committee (IRC). Deze ngo's zijn vooralsnog uitsluitend actief op het gebied van noodhulp. Er zijn nog weinig lokale op noodhulp gerichte ngo's, maar de lokale CARITAS verricht veel werk.

3.4 Naleving en schendingen

De mensenrechtensituatie in de republiek Congo is sinds de ondertekening van de vredesakkoorden in 1999 verbeterd, maar laat nog veel te wensen over. De situatie is in de verslagperiode niet verder verbeterd.

In de gespannen sfeer van het verkiezingsproces werden de politieke vrijheden van de oppositie aan banden gelegd.

In de regio Pool worden sinds het uitbreken van vijandelijkheden eind maart 2002 de mensenrechten van de burgerbevolking ernstig geschonden zowel door de Ninja's als door regeringstroepen. Bij de confrontaties vielen doden en gewonden onder de burgerbevolking, dorpen werden verwoest, tienduizenden werden op de vlucht gedreven, verkrachtingen vonden op grote schaal plaats en jongemannen werden gedood, dan wel teruggedreven toen zij het oorlogsgebied trachtten te ontvluchten. Op beperkter schaal vonden dergelijke mensenrechtenschendingen ook plaats in Brazzaville, rond de aanvallen in het noorden van de stad van 14 juni 2002.

3.4.1 Vrijheid van meningsuiting

De vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid worden door de overheid gedeeltelijk gerespecteerd. De nieuwsvoorziening wordt grotendeels door de overheid verzorgd. In augustus 2001 werd de Perswet uit 1996 aangepast. In de nieuwe versie blijven smaad en het aanzetten tot geweld strafbaar, maar worden niet langer gevangenisstraffen maar boetes opgelegd aan de plegers hiervan.⁴⁹ Er verschijnen in Brazzaville ongeveer tien weekbladen, die in particulier bezit zijn. Enkele bevatten redactionele commentaren die kritisch ten opzichte van de regering zijn en publiceren artikelen die het gedrag van autoriteiten aan de kaak stellen. Er zijn geen meldingen dat journalisten beperkt worden in de uitoefening

⁴⁹

US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2001* (4 maart 2002), p.2.

van hun beroep. Ook worden af en toe ingezonden brieven geplaatst van tegenstanders van de regering die in het buitenland verblijven of gedetineerd zijn. Slechts een kleine groep in Brazzaville en Pointe-Noire heeft toegang tot de gedrukte media, die buiten deze steden nauwelijks te verkrijgen zijn. De meeste Congolezen zijn voor hun nieuwsvoorziening aangewezen op radio en televisie, die nog steeds een regeringsmonopolie zijn.

Tijdens de campagne voor de presidentsverkiezing was de toegang tot de staatsmedia voor andere presidentskandidaten dan Sassou-Nguesso beperkt. Radio Congo en radio Brazzaville (de overheidszenders) zenden ongeveer achttien uur per dag uit, radio France Internationale wordt via een lokaal FM-station uitgezonden. Het radiostation Radio Liberté, dat door de milities van president Sassou-Nguesso tijdens de burgeroorlog van 1997 werd opgericht, blijft tot op heden uitzenden.

3.4.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

In perioden waarin geen verkiezingen plaatsvinden wordt de vrijheid van vergadering door de overheid in de meeste gevallen gerespecteerd. In de verkiezingsperiode hebben echter incidenten plaatsgevonden waarbij het oppositiepartijen door overheidsvertegenwoordigers onmogelijk werd gemaakt partij- of openbare bijeenkomsten te houden.⁵⁰ Voor het houden van een openbare bijeenkomst dient het ministerie van Binnenlandse Zaken ingelicht te worden. Het ministerie kan de bijeenkomst verbieden in verband met de openbare orde. Manifestaties en stakingen worden in het algemeen verboden. De politie oefent druk uit op vakbondsleiders om sociale bewegingen te ontmoedigen.

Politieke partijen

Congo kent sinds juni 1991 een meerpartijdemocratie. Het land telt een groot aantal partijen, waarvan de meeste regeringsgezind. De partij van Sassou-Nguesso is de *Parti Congolais des Travailleurs* (PCT), vroeger de enige politieke partij. De *Forces Démocratiques Unies* (FDU) verenigen de regeringsgezinde partijen. Tot de oppositiepartijen behoren de partijen van de ex-leiders in ballingschap (de *Mouvement Congolais pour la Démocratie et le Développement Intégral* / MCDDI van Kolélas en de *Union Panafricaine pour la Démocratie Sociale* / UPADS van Lissouba). Deze functioneren thans onder leiding van personen die bereid zijn met de regering samen te werken. Andere oppositiepartijen zijn de *Mouvement National pour la Libération du Congo Rénové* (MNLCR) en de *Ralliement pour la Démocratie et le Progrès Social* (RDPS). Sinds april 2000 zijn vele nieuwe politieke partijen opgericht, veelal verbonden met de FDU (zie ook 2.2).

Politieke partijen en andere genootschappen hielden in de verslagperiode talrijke bijeenkomsten. Geen enkele politieke partij werd gedurende de verslagperiode

---

⁵⁰

FIDH, *Elections en trompe-l'oeil*

verboden.⁵¹ Tijdens de verschillende verkiezingen die in 2002 werden gehouden, kregen alle kandidaten in theorie een gelijke en op voorhand bepaalde hoeveelheid zendtijd op radio en televisie, maar zoals in paragraaf 3.4.1 reeds gemeld, bleek in de praktijk dat Sassou-Nguesso meer zendtijd kreeg dan andere kandidaten. Ook op andere wijzen werden de politieke vrijheden van de oppositiepartijen ingeperkt (intimidaties, huiszoekingen, overplaatsingen of niet-uitbetaling van overheidsfunctionarissen).

Op grote schaal werden het staatsapparaat en hoge overheidsfunctionarissen ingezet ter ondersteuning van de campagne van president Sassou-Nguesso en de PCT.

3.4.3 Vrijheid van godsdienst

In Congo heerst volledige vrijheid van godsdienst.⁵² Voorbeelden van problemen of detentie als gevolg van het belijden van een godsdienst zijn niet bekend. Alle georganiseerde religieuze groeperingen zijn vertegenwoordigd in een oecumenische raad, die met enige regelmaat bijeenkomt. Ongeveer 50% van de bevolking beschouwt zichzelf als christen. Hiervan is 90% praktiserend rooms-katholiek. Naar schatting 48% van de bevolking is aanhanger van traditionele inheemse godsdiensten. De resterende 2% zijn moslims, afkomstig uit Noord- en West-Afrika.

3.4.4 Bewegingsvrijheid

De bewegingsvrijheid van burgers wordt door de overheid niet beperkt, behalve sinds maart 2002 in de Pool-regio. Het aantal militaire checkpoints nam in de verslagperiode af, behalve in de Poolregio en in Brazzaville nadat daar de onlusten uitbraken. Na het uitbreken van de onlusten in de Pool-regio in maart 2002, werd aan ngo's en andere mensenrechtenorganisaties de toegang tot die gebieden ontzegd. De bewegingsvrijheid van ontheemden in kampen rond Brazzaville die zich buiten de kampen wilden begeven, werden beperkt door militaire kampbewaarders.⁵³ Niet is duidelijk in hoeverre burgers in die regio op dit moment bewegingsvrijheid hebben. De Ninja-militie onderhoudt nog wel checkpoints in het district Vindza in de Pool regio. De treinverbinding tussen Pointe-Noire en Brazzaville was in april 2002 en verschillende malen daarna steeds enkele weken niet operationeel na aanslagen door de Ninja-militie (zie hiertoe paragraaf 2.2.3). Hierdoor dreigde in de hoofdstad Brazzaville een tekort aan voedsel, benzine en andere eerste levensbehoeften te ontstaan.

---

⁵¹ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2001 (4 maart 2002), p.5.

⁵² US Department of State, Country Report on Religious Freedom (26 oktober 2001).

⁵³ AFP 6 juni 2002

Paspoorten

Paspoorten die door het voormalig regime zijn uitgegeven, dat wil zeggen vóór oktober 1997, zijn niet meer geldig. Er wordt een administratie bijgehouden van oude paspoorten die zijn ingenomen bij de verstrekking van een nieuw paspoort. Om een nieuw paspoort te verkrijgen, moet men een geboorteakte overleggen, een uittreksel uit het strafregister, een bewijs van staatsburgerschap, vier kleurenpasfoto's en 30.000 FCFA (= ongeveer 46 euro). Alvorens het paspoort in ontvangst te nemen dient men zijn handtekening te zetten, waarna de desbetreffende pagina geplastificeerd wordt. Congolezen die in het buitenland wonen, moeten voor een nieuw paspoort naar hun land terugkeren.

Andere identiteitsdocumenten

Een vijftal jaar geleden zijn de Congolese autoriteiten gestopt met het uitgeven van nationale identiteitskaarten. Veel Congolezen beschikken slechts over een geboorteakte of niet officiële papieren waaruit hun identiteit en nationaliteit moet blijken. Congolezen die beschikken over een rijbewijs kunnen zich daarmee identificeren.⁵⁴ Door de opeenvolgende burgeroorlogen zijn de bevolkingsregisters grotendeels vernietigd. Ten behoeve van de verkiezingen heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken een administratieve volkstelling en registratie gehouden, op basis waarvan stemkaarten zijn verstrekt. De Congolese mensenrechtenorganisaties uitten veel kritiek op de juistheid en volledigheid van deze administratie.

De controles op vliegvelden en havens in de Republiek Congo zijn gemakkelijk te omzeilen. De ambtenaren zijn in vele gevallen vatbaar voor corruptie. Passanten hebben in de havens toegang tot de zeeschepen. Vanuit Pointe-Noire vertrekken per week ongeveer tien zeeschepen naar Europa. In de haven van Pointe-Noire gaan regelmatig verstekelingen aan boord. Rechtstreekse vluchten vanuit Brazzaville naar Europa vinden alleen plaats door Air France, met bestemming Parijs.

3.4.5 Rechtsgang

De kwaliteit van de rechterlijke macht is licht verbeterd ten opzichte van het vorige ambtsbericht door bijscholing en salarisverhoging. Met name ten aanzien van de preventieve hechtenis worden de geldende procedures effectiever toegepast. Desondanks is de rechterlijke macht nog steeds overbelast, onderbetaald en gevoelig voor corruptie en politieke druk. In de huidige situatie is een eerlijke rechtsgang niet gegarandeerd.⁵⁵ Voor zover bekend is er geen sprake van dat politieke tegenstanders van het huidige regime en (ex-) militieleden meer risico lopen de dupe te worden van een oneerlijke rechtsgang.

⁵⁴

Reuters, 23 juni 2002.

⁵⁵

Ambassade de France en Congo: 'Droits de l'homme en Republique de Congo, 2001'; US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2001* (4 maart 2002), p.4.

Het rechtssysteem bestaat uit traditionele rechtbanken, lokale rechtbanken, gerechtshoven en het hooggerechtshof. De eerste zijn vooral op het platteland actief en behandelen eigendoms- en erfrechtzaken evenals familiezaken, die niet in de grootfamilie opgelost kunnen worden.

3.4.6 Arrestaties en detenties

Leger, politie en veiligheidsdiensten verrichten nog regelmatig eigenmachtig willekeurige arrestaties. Het wetboek van strafvordering bepaalt dat voor een arrestatie een arrestatiebevel vereist is en dat bij het eerste verhoor een advocaat aanwezig dient te zijn. Vervolgens moeten arrestanten binnen drie dagen bij een rechter worden voorgeleid, waarna zij of aangeklaagd worden of binnen vier maanden in vrijheid moeten worden gesteld. In de praktijk werden deze regels regelmatig geschonden, hoewel gearresteerden in het algemeen wel op de hoogte werden gebracht van de aanklacht die tegen hen geformuleerd is en advocaten en familieleden in de meeste gevallen vrij toegang tot de gedetineerden hebben.⁵⁶ Sinds begin 2002 is een verbetering waarneembaar in de toepassing van de geldende procedures ten aanzien van de preventieve hechtenis. Er zijn op dit moment geen concrete gevallen van politieke gevangenen bekend.⁵⁷

Na het begin van de onlusten in de Pool-regio in maart 2002 zijn er diverse meldingen geweest van willekeurige arrestaties in die regio en in Brazzaville, van mensen, vooral jongemannen, die werden verdacht van betrokkenheid bij de Ninja-militie. Niet duidelijk is voor hoe lang deze mensen zijn gearresteerd en hoe zij zijn behandeld. Evenmin is bekend of zij nog steeds vastzitten, en zo ja, op welke grond. In de nog aanhoudende onrust en met de beperkte toegang tot de regio Pool konden de meldingen nog niet bevestigd worden.

Nu de strijd tussen de Ninja's en de Congolese autoriteiten weer is opgelaid, lopen personen van Lari afkomst in de regio Pool bij identiteitscontroles een verhoogd risico op nadere ondervraging en daarmee gepaard gaande willekeurige detentie. Ook in Brazzaville lopen Lari jongemannen dit risico, in mindere mate dan in de regio Pool maar kortdurende willekeurige detentie is niet uit te sluiten, met name op momenten van oploeiend geweld in Brazzaville of de regio Pool. Buiten de regio Pool is dit risico voor Lari personen veel geringer. Niet bekend is hoe lang een dergelijke detentie doorgaans duurt en in hoeveel gevallen het na een ondervraging daadwerkelijk tot detentie komt.

Naast meldingen van arrestaties zijn er ook meldingen dat het Congolese leger burgers dwingt tot het verrichten van werkzaamheden zoals het omhakken van bomen, het vergaren van voedsel voor de militairen en het vernietigen van hun eigen huizen zodat de militairen met dat materiaal hun eigen onderkomen kunnen bouwen.⁵⁸

---

⁵⁶ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2001* (4 maart 2002), p.4

⁵⁷ Congolese mensenrechten-ngo's, oktober 2002

⁵⁸ United Nations Resident and Humanitarian Coordinator, 20 mei 2002.

Omstandigheden in gevangenissen

De omstandigheden in de gevangenissen zijn slecht als gevolg van overbezetting, slechte voeding en gebrek aan medische verzorging. NGO's, waaronder OCDH, het Internationale Rode Kruis en leden van de Katholieke Kerk hebben gedurende de verslagperiode toegang gehad tot gedetineerden.⁵⁹

3.4.7 Mishandeling en foltering

Leger en veiligheidsdiensten maken zich schuldig aan het mishandelen van verdachten, om bekentenissen af te dwingen of om ze te straffen. Het gaat hierbij zowel om mensen die zijn gearresteerd op verdenking van commune delicten als personen die om politieke redenen, meestal voor korte duur, zijn gearresteerd. Soms worden vrouwelijke gevangenen verkracht. Er waren geen berichten dat veiligheidsdiensten ontheemden lastigvielen, afgezien van een melding dat een aantal jongemannen uit ontheemdenkampen in de regio Pool ontvoerd zou zijn (zie 3.4.8) en van beperking van de bewegingsvrijheid van ontheemden (zie 3.4.4). Er zijn meldingen dat burgers die weigerden samen te werken met het Congolese leger in hun strijd tegen de Ninja-militie in de Poolregio⁶⁰, te maken kregen met fysiek geweld.⁶¹

In de strijd tussen regeringstroepen en Ninja's in de Pool regio maakten beide partijen vele gewonden onder de burgers.

3.4.8 Verdwijningen

Op 3 augustus 2001 benoemde de regering een speciale commissie die onderzoek moest gaan doen naar de verdwijning in mei 1999 van 353 jonge mannen die terugkeerden uit de Democratische Republiek Congo.⁶² Het rapport diende uit te komen in 2002, maar tot op heden is dit nog niet gebeurd.⁶³

Ontvoeringen door de Ninja's

Tijdens de opstand in de Pool-regio in maart en april 2002 is er melding gemaakt van de ontvoering van legergeneraal Mbouissa Matoko en van de Franse priester Jean Guth door de Ninja militie. Onduidelijk is wat het lot van Mbouissa Matoko momenteel is. Jean Guth blijkt inmiddels om het leven gekomen (zie ook 2.3).

---

⁵⁹ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2001* (4 maart 2002), p.3.

⁶⁰ Zie ook paragraaf 3.4.6.

⁶¹ United Nation Resident and Humanitarian Coordinator, 20 mei 2002.

⁶² US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2001* (4 maart 2002), p.3.

⁶³ Ambassade de France en Congo: 'Droits de l'homme en Republique de Congo, 2001.

Ontvoeringen door het leger

De Hoge Commissaris voor de Mensenrechten maakte eind maart 2002 melding van berichten dat een aantal jongemannen uit ontheemdenkampen in de regio Pool ontvoerd zou zijn. Hun lot en verblijfplaats zijn vooralsnog onbekend.⁶⁴

3.4.9 Buitengerechtelijke executies en moorden

Bij de gevechten in de regio Pool maakten zowel de Ninja's als (vooral) het leger grote aantallen dodelijke slachtoffers onder de burgerbevolking.

Leger en veiligheidsdiensten waren verantwoordelijk voor enkele buitengerechtelijke executies en moorden, hoewel het aantal in de loop van 2001 afnam.⁶⁵ In augustus 2001 werd melding gemaakt van de buitengerechtelijke executie van een militair die zijn superieur had doodgeschoten. Buitengerechtelijke executies door veiligheidsdiensten van militairen, die verdacht werden van verkrachtingen, diefstal of plundering, vonden in de verslagperiode plaats. Gedurende de verslagperiode vonden geen politiek geïnspireerde moorden plaats die aan de autoriteiten of aan rebellenbewegingen konden worden toegeschreven.⁶⁶ Evenmin zijn gevallen gemeld van executies onder teruggekeerde ontheemden die voor rebellen werden aangezien.

Er zijn hardnekkige geruchten dat bij de aanval van de Ninja's op 14 juni 2002 op het militaire vliegveld, ongeveer 100 Ninja's gevangen zouden zijn genomen, die korte tijd later als slachtoffer werden gerapporteerd.⁶⁷ Onduidelijk is wat de ware toedracht is van hun overlijden.

3.4.10 Doodstraf

Doodvonnissen worden nog wel uitgesproken, maar zijn sinds 1982 niet meer ten uitvoer gebracht.

3.5 Positie van specifieke groepen

3.5.1 Vrouwen

Volwassen vrouwen worden zowel juridisch als in de praktijk handelingsbekwaam geacht. Er zijn geen formele beperkingen voor vrouwen voor deelname aan het arbeidsproces. Wel blijkt in de praktijk dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn

---

⁶⁴ UNHCHR, 28 mei 2002 (www.reliefweb.org)

⁶⁵ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2001* (4 maart 2002), p.2.

⁶⁶ Ambassade de France en Congo: 'Droits de l'homme en Republique de Congo, 2001.

⁶⁷ Zie hiertoe ook paragraaf 2.3.

in het formele arbeidsproces en dat door vrouwen veel in de informele sector wordt gewerkt. Vrouwen zijn eveneens ondervertegenwoordigd in de regering en politieke partijen.⁶⁸ Vrouwen kunnen zelfstandig een paspoort verkrijgen in de Republiek Congo en hebben hiervoor geen instemming of begeleiding nodig van een mannelijk familielid.

Besnijdenis van vrouwen komt in de Republiek Congo bij de oorspronkelijke bevolking niet voor. Het is niet uit te sluiten dat het wel voorkomt bij immigranten uit West-Afrika.

Huiselijk geweld tegen vrouwen is wijdverspreid, maar er wordt zelden ruchtbaarheid aan gegeven. Gevallen van huiselijk geweld worden binnen de grootfamilie opgelost en slechts van de meest extreme gevallen wordt aangifte bij de politie gedaan. Er is geen specifieke wetgeving die huiselijk geweld aan de kaak stelt, naast de algemene wetgeving die geweld verbiedt.⁶⁹

De wijdverspreide verkrachtingen tijdens de burgeroorlog brachten het geweld tegen vrouwen aan het daglicht. Ngo's, waaronder het IRC blijven aandacht vragen voor dit probleem en bieden hulp en zorg aan de slachtoffers. Na het uitbreken van de onlusten in de regio Pool in maart 2002 zijn er meldingen van (groeps)verkrachtingen bekend geworden.⁷⁰ De ngo *Médécins Sans Frontières* constateert dat het aantal slachtoffers van verkrachting dat zich in Brazzaville meldt in 2002 is toegenomen (ten opzichte van de 285 tussen maart 2000 en eind 2001), dat 62% van de slachtoffers minderjarig is en bijna 13% jonger dan 13 jaar. Ze zijn afkomstig uit Brazzaville en de regio Pool. Bijna 28% van de slachtoffers zegt te zijn verkracht door militairen.⁷¹ Na de aanvallen bij Brazzaville rond 14 juni 2002 werden vijf Lari vrouwen door militairen verkracht, alle in het westen van Brazzaville.⁷²

3.5.2 Minderjarigen

Volgens artikel 318 van de *Code de la Famille* worden kinderen meerderjarig op achttienjarige leeftijd. Voor zover bekend wordt geen onderscheid gemaakt tussen de formele leeftijd voor meerderjarigheid en de leeftijd waarop men door de bevolking als volwassen wordt beschouwd. Er is leerplicht tot het zestiende jaar en het onderwijs is gratis. Evenveel jongens als meisjes gaan naar de lagere school, maar op de middelbare school en de universiteit neemt het percentage meisjes af. Kinderarbeid is verboden, maar in de praktijk wordt deze wet niet gehandhaafd. De wettelijke minimumleeftijd voor betaalde arbeid is veertien jaar. Vooral op het

---

⁶⁸ UNDP, *Guerres et après? Rapport national sur le développement humain 2002, Republique de Congo*, p.31.

⁶⁹ UNDP, *Guerres et après? Rapport national sur le développement humain 2002, Republique de Congo*, p.29-30.

⁷⁰ UN Update Congo (Brazzaville), 31 mei 2002.

⁷¹ MSF, 3 juni 2002 (www.reliefweb.org)

⁷² MSF, 21 juni 2002 (www.reliefweb.org)

platteland zijn kinderen werkzaam op boerderijen en kleine bedrijfjes in de informele sector. In Brazzaville komen, mede als gevolg van de burgeroorlog, straatkinderen voor, hoewel hun aantal vooralsnog relatief beperkt is. Voor deze kinderen bestaat geen toereikende opvang.

Aan kinderen beneden de 3 jaar wordt geen paspoort afgeleverd, maar wel een reisdocument. Vanaf de leeftijd van 3 jaar hebben de kinderen recht op een paspoort. Zowel het reisdocument als het paspoort worden slechts afgeleverd na schriftelijke toestemming van de ouders.

3.5.3 Homoseksuelen

Het zijn van homoseksueel en het verrichten van homoseksuele daden zijn niet strafbaar in de Republiek Congo.⁷³ Er is dan ook geen sprake van een actief vervolgingsbeleid van homoseksuelen door de autoriteiten of van groeperingen binnen de Congolese maatschappij. Wel rust er een taboe op homoseksualiteit en wordt de homoseksuele geaardheid in de praktijk vaak verborgen gehouden.

3.5.4 Etnische groepen en minderheden

Vier etnische groepen vormen in totaal 95% van de bevolking (Kongo 48%, Sangha 20%, Teke 15% en Mbochi 12%). De verschillende etnische groepen spreken duidelijk te onderscheiden talen⁷⁴ en leven voornamelijk geconcentreerd buiten de grote steden, dan wel in bepaalde wijken van de grote steden.⁷⁵ Etnische discriminatie komt voor tussen alle bevolkingsgroepen en komt in de grote steden bijvoorbeeld tot uiting bij het kopen en huren van huizen. Hierdoor wonen leden van dezelfde etnische groep veelal bij elkaar in dezelfde wijk. Er is geen sprake van extreme geweldsdaden die lopen langs etnische scheidslijnen.

Wel waren er in de burgeroorlog van 1997, het conflict van 1998-1999 en de onrust sinds maart 2002 duidelijk etnische ondertonen te signaleren, waarbij werd ingespeeld op de tegenstelling tussen de noorderlingen, die president Sassou-Nguesso steunen, en de zuiderlingen die de voormalige president Lissouba en premier Kolélas steunen. Er is een sterke vertegenwoordiging van de eigen etnische groep van elk van de leiders in zijn directe omgeving: de Mbochi bij Sassou-Nguesso, de Lari bij Kolélas en groepen uit de Niari, Bouenza en Lekoumou regio's bij Lissouba. De etnisch-regionale en politieke scheidslijnen vallen echter slechts ten dele samen. Onder de aanhangers van de regering bevinden zich personen uit een breed scala van regionale en etnische achtergronden.

De tienduizenden Mbenga, die hoofdzakelijk in het oerwoud in de noordelijke regio's wonen, worden niet gelijk behandeld door de omringende bevolkingsgroepen. Vooral op het gebied van onderwijs, werkgelegenheid en

---

⁷³ Zie hiertoe ook: http://www.afrol.com/Categories/Gay/backgr_legalstatus.htm.

⁷⁴ Zie hiervoor paragraaf 2.1.1 en bijlage 4

⁷⁵ Zie ook paragraaf 2.1.1

gezondheid worden zij achtergesteld. Zij worden sociaal als minderwaardig beoordeeld en veel Mbenga, waaronder waarschijnlijk ook kinderen, worden door de andere bevolkingsgroepen uitgebuit. Er is echter weinig informatie over de mate waarin dit voorkomt.

Buiten de regio Pool en incidentele gevallen in Brazzaville, zijn er zijn geen aanwijzingen dat leden van bepaalde etnische groepen of minderheden in Congo uitsluitend op grond van het behoren tot die groep of categorie, het gevaar lopen dat hun mensenrechten geschonden worden.

Over de positie van etnisch gemengde huwelijken en kinderen van gemengde afkomst zijn geen bijzonderheden bekend.

3.5.5 Dienstplicht

In Congo bestaat geen dienstplicht. Zowel mannen als vrouwen kunnen zich vrijwillig voor het leger aanmelden. Het aanbod van rekruten is ruimschoots voldoende. Naar verluidt zouden jonge mannen die sinds eind maart 2002 vluchtten uit de Pool-regio, door het Congolese leger zijn gedwongen mee te vechten tegen de Ninja-milities.⁷⁶

Desertie

Voor zover bekend hebben deserteurs uit het Congolese leger, niet te vrezen voor strafrechtelijke vervolging van de zijde van de autoriteiten, noch is gebleken dat zij te maken hebben gehad met schendingen van de mensenrechten. In de praktijk worden deserteurs niet gestraft maar onmiddellijk (gedwongen) weer opgenomen in het leger.⁷⁷

---

⁷⁶

Relief Web, *Thousands trapped and hungry in Congo as tension rises*, 21 mei 2002.

⁷⁷

Congolese mensenrechten-ngo's, oktober 2002

4 Vluchtelingen en ontheemden

4.1 Achtergronden van migratie

Ongeveer 45.000 personen zijn eind 1998 en begin 1999 naar de regio Bas-Congo in de DR Congo gevlucht. Eind 2000 waren 40.000 van hen weer in Congo (Brazzaville) teruggekeerd.

In september 2001 werd een akkoord bereikt tussen UNHCR, Gabon en de Republiek Congo over de vrijwillige terugkeer van Congolese vluchtelingen vanuit Gabon. Ongeveer 15.000 Congolezen (Brazzaville) zijn in 1999 naar Gabon gevlucht, waar er eind 2000 nog 12.000 verbleven. Inmiddels is een eerste groep van ruim 300 personen onder het akkoord teruggekeerd en een tweede groep wordt nog in oktober 2002 verwacht.

In Congo (Brazzaville) bevonden zich begin oktober 2002 ongeveer 80.000 vluchtelingen uit de DRC, 15.000 uit Angola, 5000 uit Rwanda en Burundi en 2000 uit de Centraal Afrikaanse Republiek. In Congo (Brazzaville) bevinden zich nog een paar honderd militairen uit het leger van de vroegere president van de DR Congo, Mobutu.

Gevechten in de Poolregio: humanitaire gevolgen

De oploeiende gevechten in de Poolregio gedurende de verslagperiode, maakten dat tienduizenden Congolezen uit de Pool-regio op de vlucht sloegen en hun toevlucht zochten in enkele steden, waaronder Brazzaville, Kindamba en in de regio's Lékoumou, Bouenza en Plateaux.⁷⁸ UNDP en ICRC schatten het aantal binnenlandse ontheemden als gevolg van deze onlusten op circa 20% van de bevolking van de Poolregio, of 66.000 mensen.⁷⁹ De humanitaire situatie aldaar, en met name in de omgeving van Kindamba, voor deze ontheemden wordt door vertegenwoordigers van de Verenigde Naties als zorgwekkend beschreven.⁸⁰ De ontheemden werden opgevangen in noodkampen. Er was een tekort aan onder meer kleding, medicijnen en drinkwater.

De VN werkt nauw samen met het ministerie van Humanitaire Zaken bij de registratie van ontheemden die hun toevlucht hebben gezocht tot Brazzaville. Ontheemden blijven naar Brazzaville komen, zodat een voortgaande registratie is georganiseerd in de zeven wijken van de hoofdstad.⁸¹

De autoriteiten lieten tot eind mei 2002 geen hulporganisaties toe in de regio Pool waardoor geen effectieve hulp kon worden geboden en evenmin inzicht in de veiligheidssituatie aldaar kon worden verkregen. Op 28 mei 2002 werd aan VN-hulporganisaties toestemming verleend om Kindamba te bezoeken en aldaar hulp

---

⁷⁸ Relief Web, *Thousands trapped and hungry in Congo as tension rises*, 21 mei 2002.

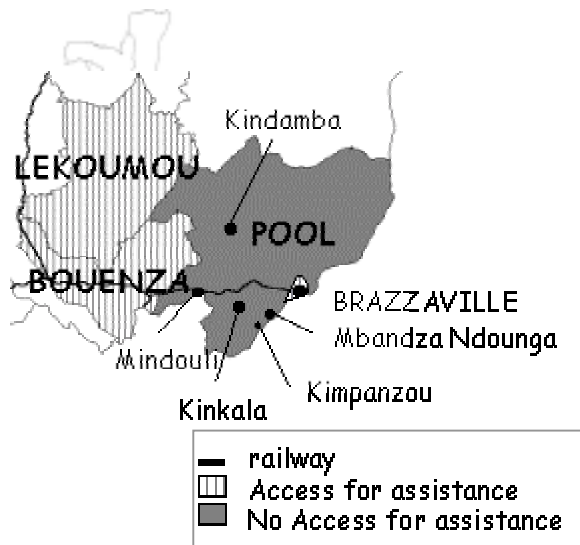
⁷⁹ UN Update on Republic of Congo (Brazzaville), 24 August 2002

⁸⁰ Relief Web, *Thousands trapped and hungry in Congo as tension rises*, 21 mei 2002.

⁸¹ UN Update on Republic of Congo (Brazzaville), October 2002

te bieden. Bij een eerste bezoek aan Kindamba op 2 juni 2002 trof een VN-team een bevolking aan die weliswaar zwaar geleden had onder de oplaaierende gevechten, maar waarvan de gezondheid zich niet in een alarmerende staat bevond.⁸² Sinds eind juni wordt opnieuw de toegang tot een gedeelte van de Poolregio ontzegd.

Op onderstaand kaartje wordt aangegeven tot welke gebieden humanitaire hulporganisaties toegang hadden in oktober 2002.⁸³

4.2 Mogelijkheden van terugkeer

Voor zover bekend is er geen sprake van dat afgewezen Congolese asielzoekers die worden teruggezonden naar de Republiek Congo, te maken zouden krijgen met problemen met de Congolese autoriteiten omdat zij een asielverzoek hebben ingediend in het buitenland. Evenmin speelt de duur van de termijn die betrokkene in het buitenland heeft doorgebracht, hierbij een rol. Hierbij zij aangetekend dat de belangrijkste oppositieleiders Lissouba en Kolélas die beiden tot op heden in ballingschap zijn, en mogelijk enkele nauwe militaire medewerkers van Kolélas, bij eventuele terugkeer naar de Republiek Congo wel te vrezen hebben voor arrestatie en daaropvolgende detentie. Terugkerende Congolezen mogen zich in principe vrij vestigen in de Republiek Congo.

Terug- en overnameovereenkomst

Tot op heden heeft Nederland geen terug- en overnameovereenkomst met landen in de regio voor wat betreft personen die afkomstig zijn uit de Republiek Congo.

⁸² AllAfrica.co, 7 juni 2002.

⁸³ UN Update on Republic of Congo (Brazzaville), oktober 2002.

Opvang van alleenstaande minderjarigen

Er zijn nauwelijks mogelijkheden voor de opvang van alleenstaande minderjarigen anders dan bij familie. De in het land aanwezige internationale organisaties beperken zich tot noodhulp. Ook van overheidswege kan opvang (nog) niet geboden worden.

4.3   Beleid van andere landen

Van de instroom van Congolese (Brazzaville) asielzoekers in 2001 in Europa ging het grootste deel naar Frankrijk, gevolgd door het Verenigd Koninkrijk en Nederland. De andere Europese landen ontvingen veel kleinere aantallen asielzoekers uit de Republiek Congo.

Frankrijk

Indien in Congolese asielverzoeken tot toelating als vluchteling wordt besloten is dat in de meeste gevallen vanwege de politieke achtergrond van betrokkene. De etnische achtergrond van de aanvrager is een aanvullend aandachtspunt in de beoordeling. De etnische achtergrond noch de algemene situatie zijn op zichzelf voldoende grond voor toelating. Bij de beoordeling wordt bijzondere aandacht besteed aan personen (en hun familie) die politiek actief zijn geweest in de oppositiepartijen, waaronder de partijen van de vroegere leiders Lissouba en Kolélas; en hoge functionarissen en hoge militairen (en hun naaste medewerkers en familie) van de voormalige regering Lissouba. Bij aanvragers die behoord hebben tot de milities wordt beoordeeld of de uitsluitingsgrond van het Vluchtelingenverdrag (artikel 1F) van toepassing is.

Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk maakt geen onderscheid in categorieën asielzoekers die in de Republiek Congo een verhoogd vervolgingsrisico lopen. Wel wordt er rekening mee gehouden dat voormalige ministers van het vorige Lissouba regime een grotere kans lopen vervolgd te worden. Uitgeprocedeerde Congolese asielzoekers worden door het Verenigd Koninkrijk verwijderd naar Congo.

Bondsrepubliek Duitsland

Volgens het *Bundesamt für die Anerkennung Ausländige Flüchtlinge* is er geen sprake van categorieën asielzoekers die in de Republiek Congo een verhoogd vervolgingsrisico lopen. In 2002 heeft tot op heden niemand uit Congo een vluchtelingenstatus gekregen. Ofschoon de Duitse autoriteiten terugkeer van uitgeprocedeerde Congolese asielzoekers verantwoord vinden, vinden geen gedwongen verwijderingen plaats. De reden hiervoor is dat terugkerende Congolezen via een Frans vliegveld moeten reizen, waarbij zij de nacht op dat vliegveld moeten doorbrengen. Dit wordt door de Franse autoriteiten niet toegestaan.

België

In België wordt geen speciaal beleid gevoerd ten aanzien van asielzoekers die afkomstig zijn uit de Republiek Congo. Politieke tegenstanders van het huidige regime, zoals aanhangers van Lissouba komen in sommige gevallen in aanmerking voor een vluchtelingenstatus. Tot op heden in 2002 heeft België geen asielzoekers uit de Republiek Congo erkend als vluchteling. Terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers naar de Republiek Congo wordt door de Belgische autoriteiten mogelijk geacht.

Zweden

In Zweden beoordeelt men het geringe aantal Congolese asielzoekers dat zich meldt mede op basis van de huidige politieke ontwikkelingen. In het verleden is in een aantal gevallen de beslissing genomen dat de betrokken asielzoekers na een afwijzing moesten terugkeren. Op dit moment wacht Zweden de verdere politieke ontwikkelingen af voordat besluiten dat asielzoekers moeten terugkeren genomen worden.

Zwitserland

Terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers naar de Republiek Congo wordt door de Zwitserse autoriteiten verantwoord geacht.

4.4 UNHCR-beleid

UNHCR is behulpzaam geweest bij de terugkeer van Congolese vluchtelingen uit de buurlanden en is in onderhandeling met de Congolese regering om ook de terugkeer van de resterende 12.000 Congolezen uit Gabon te bevorderen (zie ook 4.1). UNHCR neemt geen formeel standpunt in voor wat betreft de verwijdering van uitgeprocedeerde Congolese asielzoekers.

5 Samenvatting

De uitvoering van de vredesakkoorden van eind 1999 is gedurende de verslagperiode voortgezet. De demobilisatie en de ontwapening kwamen traag op gang en stagneerden halverwege mede door gebrek aan fondsen.

Op 2 september 2001 keurde de nationale overgangsraad (*Conseil National de Transition*, CNT) de ontwerpgrondwet goed. Op 20 januari 2002 sprak de Congolese bevolking zich in een referendum ten positieve uit over de grondwet. Op 10 maart 2002 werden in de Republiek Congo presidentsverkiezingen gehouden. De verkiezingen lieten een opkomst van 74,7 % zien, en leverden een grote overwinning op voor de zittende president Sassou-Nguesso.

Kort daarna, op 27 maart 2002, braken in de regio Pool gevechten uit tussen strijders van een Ninja-militie en het Congolese leger. De Pool-regio ligt om de hoofdstad Brazzaville heen. In Brazzaville deden zich in april en juni 2002 ernstige onlusten voor, maar vooralsnog lijkt de rust aldaar te zijn wedergekeerd. In het aangrenzende deel van de regio Pool bleef het echter tot zeker begin oktober 2002 onrustig en onveilig.

Ondanks de militaire confrontaties in de Pool regio werd op 26 mei 2002 de eerste ronde van de parlementsverkiezingen gehouden. De tweede ronde werd gehouden op 23 juni 2002. De verkiezingen leverden een grote overwinning op voor de *Parti Congolais des Travailleurs* (PCT) van president Sassou-Nguesso. De regeringsgezinde partijen verwierven ten minste 120 van de 129 vervulde parlementszetels. In zeven districten van de regio Pool kon vooralsnog niet gestemd worden vanwege de onveilige situatie.

De verschillende verkiezingen verliepen zonder gewelddadige incidenten. Internationale waarnemers hebben niet verklaard dat zij vrij en eerlijk zijn verlopen, terwijl nationale waarnemers benadrukten dat het gehele staatsapparaat werd ingezet ter ondersteuning van de regeringspartij en de zittende president.

De mensenrechtensituatie in de Republiek Congo is in de verslagperiode niet verder verbeterd. In de gespannen sfeer van het verkiezingsproces werden de politieke vrijheden van de oppositie aan banden gelegd. In de regio Pool worden sinds het uitbreken van vijandelijkheden eind maart 2002 de mensenrechten van de burgerbevolking ernstig geschonden zowel door de Ninja's als (vooral) door regeringstroepen. Bij de confrontaties vielen doden en gewonden onder de burgerbevolking, dorpen werden verwoest, tienduizenden werden op de vlucht gedreven, verkrachtingen vonden op grote schaal plaats en jongemannen werden gedood, dan wel teruggedreven toen zij het oorlogsgebied trachtten te ontvluchten. Op beperkter schaal vonden dergelijke mensenrechtenschendingen ook plaats in Brazzaville, rond de aanvallen in het noorden van de stad van april en juni 2002.

Sinds december 1999 is in de Republiek Congo onveranderd een amnestiewet van kracht voor daden begaan gedurende de burgerconflicten in 1993-1994, 1997 en 1998-1999. Deze amnestie geldt echter niet voor de 'aanstichters' van deze conflicten, te weten Lissouba, Kolélas en mogelijk enkele zeer nauwe militaire medewerkers van Kolélas (Ninja-leiders). Tot eind maart 2002 verliep de uitvoering van de amnestie voorspoedig. Alleen een deel van de strijders van de Ninja-militie heeft geweigerd hun wapens in te leveren, waardoor zij in staat waren vanaf eind maart 2002 een gewapende strijd te voeren met de Congolese strijdkrachten.

De bewegingsvrijheid van burgers wordt door de overheid niet beperkt, behalve na maart 2002 in de Pool-regio. De rechterlijke macht is overbelast, onderbetaald en gevoelig voor corruptie en politieke druk waardoor een eerlijke rechtsgang niet is gegarandeerd. Leger en veiligheidsdiensten verrichten nog regelmatig eigenmachtig willekeurige arrestaties en maken zich soms schuldig aan het mishandelen van verdachten, om bekentenissen af te dwingen of om te straffen.

Van de instroom van Congolese (Brazzaville) asielzoekers in 2001 in Europa ging het grootste deel naar Frankrijk, gevolgd door het Verenigd Koninkrijk en Nederland. De ons omringende landen zijn van mening dat terugkeer van uitgeprocedeerde Congolese asielzoekers verantwoord is (niet bekend is wat het Franse beleid op dit punt is). Zweden neemt, op grond van de ontwikkelingen in Congo, thans geen besluiten dat afgewezen asielzoekers moeten terugkeren. UNHCR neemt geen formeel standpunt in voor wat betreft de verwijdering van uitgeprocedeerde Congolese asielzoekers.

Bijlage 1: Literatuurlijst

Algemene Rapporten:

- Ambassade de France en Congo: 'Droits de l'homme en Republique de Congo, 2001.
- Amnesty International, Country Report Republic of Congo, 2000.
- Economist Intelligence Unit (EIU), Country Report Congo Brazzaville:
  - October 2001
  - January 2002
  - April 2002
  - July 2002
  - October 2002
- Europese Unie verklaring, d.d.27 maart 2002
- EU, Rapport Annuel pour l'année 2001 sur la Coopération entre la République de Congo et l'Union Européenne, juli 2002
- Europa Publications, Africa South of the Sahara 2000, Republic of the Congo (Londen 2001).
- Fédérantion Internationale des Ligues des Droits de l'Homme, Elections en trompe-l'oeil au Congo Brazzaville (maart 2002).
- LICOSE, Les élections controversées au Congo Brazzaville, 15 augustus 2002
- Organisatie van Afrikaanse Unie verklaring, d.d. 12 april 2002.
- Relief Web, Thousands trapped and hungry in Congo as tension rises (21 mei 2002).
- UNDP, Guerres et après? Rapport national sur le developpement humain 2002, Republique de Congo
- UNDP/IOM, Programme de Réinsertion des ex-miliciens et de ramassage des armes légères, Rapport d'activités - août 2002
- U.S. Department of State:
  - Country Reports on Human Rights Practices: Republic of Congo (maart 2002).
  - Country Report on Religious Freedom (26 oktober 2001).

- Verenigde Naties:
  - Guerres, et après?, Rapport National sur le Developpement Humain 2002 de Republique Congo (januari 2002).
  - UN Updates Republic of Congo, januari - juni 2002.
  - United Nation Resident and Humanitarian Coordinator, 20 mei 2002.

Persberichten over de Republiek Congo:

- AFP.
- Africa News.
- CNN.
- Reuters.
- www.reliefweb.org

Informatie over talen:

- www.ethnologue.com.

Bijlage 2: Afkortingen

Politieke partijen

- ADP: Alliance pour la Démocratie et le Progrès
- CNR: Conseil National de Résistance,
- FDU: Forces Démocratiques Unies
- FPDRN: Front Patriotique pour la Dialogue et la Réconciliation Nationale
- MCDDI: Mouvement Congolais pour la Démocratie et le Développement Intégral
- MNLCR: Mouvement National pour la Libération du Congo Rénové
- MNR: Mouvement National de la Révolution
- PCT: Parti Congolais du Travail
- RDPS; Ralliement pour la Démocratie et le Progrès Social
- UCR: Union Congolaise des Républicains
- UPADS; Union Panafricaine pour la Démocratie Social

Niet gouvernementele organisaties (NGO's)

- AI: Amnesty International
- FIDH: Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme
- HRW: Human Rights Watch
- ICRC: International Committee of the Red Cross (Internationale Rode Kruis)
- MSF: Médecins sans Frontières (Artsen zonder Grenzen)
- OCDH: Observatoire Congolais des Droits de l'Homme

Overheidsinstanties:

- CNT: Conseil National de Transition
- CSAP: Comité de Suivi des Accords de Paix
- DNSE: Dialogue National Sans Exclusive
- FAC: Forces Armées Congolaises

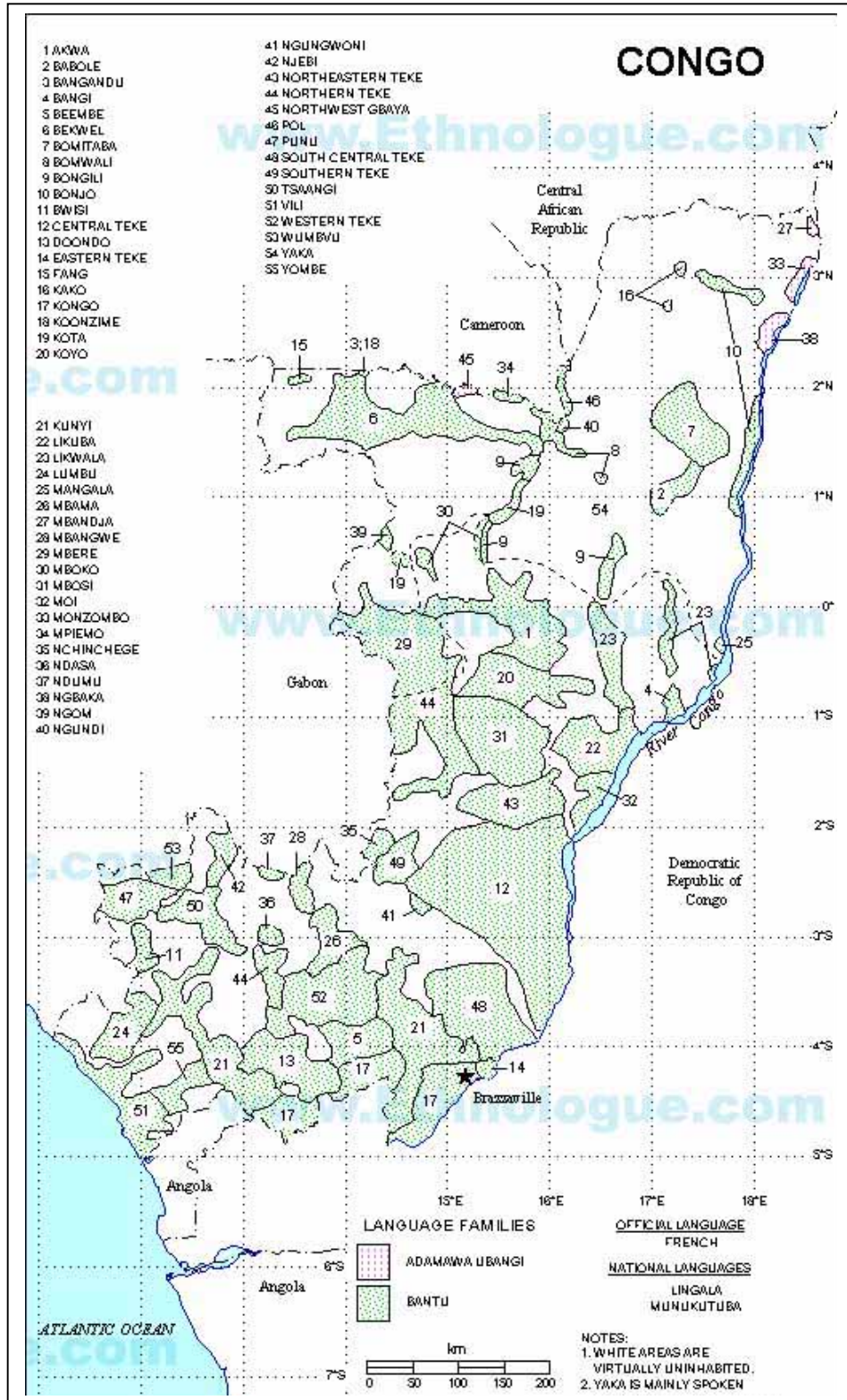
Landen en Internationale Organisaties

- DRC: Democratische Republiek Congo
- EU: Europese Unie
- IMF: Internationale Monetair Fonds
- IOM: International Organisation for Migration
- IRC: International Rescue Committee
- OAE: Organisatie voor Afrikaanse Eenheid
- OIF: Organisation Internationale de la Francophonie
- UN; United Nations
- UNDP: United Nations Development Programm
- UNESCO: United Nations Economic and Social Council
- UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

Bijlage 3: Kaart van de Republiek Congo

Bijlage 4: Talen in de Republiek Congo